

OBSAH

ÚVOD	2
I. TEORETICKÁ ČÁST	4
1. VYMEZENÍ TERMÍNU „NESLYŠÍCÍ“	4
1.1 RŮZNÝ VÝKLAD TERMÍNU „NESLYŠÍCÍ“	4
1.1.1 Hledisko medicínské	4
1.1.2 Hledisko věkové	4
1.1.3 Hledisko funkčnosti sluchového aparátu	5
1.1.4 Hledisko vlastní identity	5
1.1.5 Hledisko sociokulturní	6
1.1.6 Jiná hlediska	7
1.2 VYMEZENÍ TERMÍNU „NESLYŠÍCÍ“ V RÁMCI TÉTO PRÁCE	8
1.2.1 Neslyšící a technika, kompenzační pomůcky	8
2. RODINA	10
2.1 Funkce rodiny	10
2.1.1 Výchova v rodině	11
2.1.2 Výchovné klima v rodině	11
3. SPECIFICKÉ PODMÍNKY VÝCHOVNÉHO PROSTŘEDÍ	13
3.1 NESLYŠÍCÍ RODIČE	13
3.1.1 Zkušenosti dnešních dospělých neslyšících jedinců z dětství	13
3.1.2 Pobyť dítěte v internátech	14
3.1.3 Výběr partnera pro založení rodiny	14
3.1.4 Postoje neslyšících rodičů vůči stavu sluchu dítěte	15
3.2 „SMÍŠENÉ“ RODINY	16
3.2.1 Početní převaha smíšených rodin	16
3.2.2 Slyšící prarodiče slyšícího dítěte neslyšících rodičů	16
4. SOCIALIZACE SLYŠÍCÍHO DÍTĚTE NESLYŠÍCÍCH RODIČŮ	19
4.1 VYMEZENÍ POJMU „SOCIALIZACE“ V RÁMCI TÉTO PRÁCE	19
4.2 ŘEČOVÝ VÝVOJ A OSVOJOVÁNÍ SI JAZYKA	19
4.3 KOMUNIKAČNÍ SYSTÉMY SLUCHOVĚ POSTIŽENÝCH	20
4.3.1 Odezírání	20
4.3.2 Prstová abeceda	20
4.3.3 Český znakový jazyk	20
4.3.4 Znakovaná čeština	21
4.3.5 Totální komunikace	21
4.3.6 Bilingvální komunikace	21
4.4 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE	24
4.4.1 Zaměřenost na vizuální a taktilní vjemy	24
4.4.2 Zrakový kontakt	25
4.4.3 Dotykový kontakt	25
4.4.4 Gesta nejsou znaky	26

4.4.5 Mimika jako součást verbálního projevu	27
4.4.6 Zvýšená vnímavost k neverbálním projevům	27
4.5 ŠKOLA.....	27
4.6 SOUROZENECKÉ VZTAHY	28
4.7 VOLNÝ ČAS	29
5. DALŠÍ SPECIFICKÉ ROZDÍLY	31
5.1 TLUMOČENÍ RODIČŮM	31
5.2 PŘEDČASNÁ ODPOVĚDNOST A SAMOSTATNOST.....	31
5.3 REAKCE OKOLÍ NA ODLIŠNOST	32
5.4 STIGMATIZACE	33
5.5 VÝHODY ZNALOSTI ZNAKOVÉHO JAZYKA	34
5.6 TLUMOČENÍ V DOSPĚLOSTI	35
5.6.1 Situace dříve	35
5.6.2 Situace dnes	36
5.6.3 Etický kodex.....	36
5.6.4 CODA.....	37
II. PRAKTICKÁ ČÁST	39
6.1 Cíle a účel průzkumu	39
6.2 Stanovení předpokladů	39
6.3 Použité metody	39
6.4 Popis zkoumaného vzorku	40
6.5 Získaná data a jejich interpretace	41
ZÁVĚR.....	55
NÁVRH OPATŘENÍ	56
Co by mohla nabízet organizace CODA	58
SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ.....	60
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	62
SEZNAM PŘÍLOH.....	63

Motto:

Možná jsem byl v dětství o něco ochuzen.

*Na druhé straně jsem později byl obohacen o zážitky, zkušenosti a dovednosti,
které bych nezískal, kdybych se nepohyboval ve světě neslyšících.*

ÚVOD

Svět neslyšících je i mým světem, třebaže dobře slyším. Narodil jsem se do něj. Mezi neslyšícími lidmi mám své dobré přátele a do společnosti neslyšících chodím více než do společnosti slyšících. V neposlední řadě jsem se jen díky znalosti komunity neslyšících a jejich jazykem mohl stát tlumočnickem znakového jazyka, což považuji za své životní poslání.

Ve své práci se chci zabývat specifickou situací slyšícího dítěte v rodině, kde jsou oba rodiče neslyšící. I když je zde velká variabilita, protože každá rodina je jiná, jsou zde i některé neměnné prvky (hluchota rodičů dobré sluchové vnímání dítěte), čili setkávají se zde v jedné dimenzi dvě odlišné úrovně vnímání okolního světa. A z tohoto rozporu, existujícího v rámci jedné rodiny, pak vyplývají některé obecně platné poznatky.

Požadovaný rozsah práce neumožňuje obsáhlou studii, a protože dostupná literatura na toto téma u nás, až na několik diplomových prací a článků neexistuje, budu vycházet zejména z vlastních zkušeností. Obecné poznatky budou psány běžným písmem a prameny budou označovány jménem autora a letopočtem v závorce. Moje vlastní zkušenosti, které jsem nikde nevyčetl, budou psány kurzívou.

V neslyšící rodině jde o specifické (a z hlediska většinové společnosti o „zvláštní“) výchovné prostředí, kde se nevyskytují některé prvky běžné ve slyšících rodinách, ale na druhé straně jsou obohaceny o jiné stránky, které naopak neznají slyšící lidé. Je tam jiné komunikační a sociokulturní prostředí. Proto nutně bude i slyšící dítě v neslyšící rodině formováno poněkud jinými vlivy, než kdyby vyrůstalo ve slyšící rodině. Oproti svým vrstevníkům

ze slyšících rodin se tedy takové dítě projevuje poněkud jinak, a také v některých situacích jiným způsobem uvažuje - tak, jak bylo formováno vlivem svých neslyšících rodičů. V některých oblastech mívají slyšící děti neslyšících rodičů až zarážející mezery v informacích, v jiných oblastech zase jsou informovány na svůj věk nadměrně, což bývá důsledkem toho, že jsou v poměrně útlém věku využívány svými rodiči ke tlumočení, a touto formou „zatahovány“ do problémů světa dospělých. Tímto problémem se budu zabývat ve své práci nejvíce.

Mým záměrem je na všechny výše uvedené zvláštnosti upozornit, a tím dát podklad pedagogům, psychologům a jiným profesionálním pracovníkům ke správným přístupům k dítěti, které, ač je po všech stránkách zdravé a s normální či vyšší inteligencí, může se v mnohých směrech projevovat jinak než většina jeho slyšících vrstevníků. To může ze strany nepoučených profesionálů vést k nesprávným závěrům a chybným přístupům k takovému dítěti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. VYMEZENÍ TERMÍNU „NESLYŠÍCÍ“

1.1 RŮZNÝ VÝKLAD TERMÍNU „NESLYŠÍCÍ“

Termín „neslyšící“ a „hluchota“ má různý výklad podle úhlu pohledu. Hluchota může být nazírána z několika různých hledisek :

1.1.1 Hledisko medicínské

Audiologické, nebo také „medicínské“ hledisko si všímá **stupně ztráty sluchu** (viz Příloha č. 1) a trvalosti této ztráty. Z hlediska medicínského jde tedy o hluchotu u jedince, který má ztrátu sluchu vyšší než 90 dB a případné nepatrné zbytky sluchu jsou za hranicí vibrací, takže dotyčný nerozpozná mluvené slovo bez odezírání ani za pomoci sluchadel. (srov. Freeman, Carbin, Boese 1981, str. 26., překl. Hrubý, 1992)

Lidé nazírající hluchotu z medicínského hlediska považují neslyšící za postižené jedince. Jejich cílem je takto "poškozené" jedince opravit do nejvyšší možné míry a to jak po stránce technické - tj. slyšení (kochleární neuroprotézy, sluchadla), tak po stránce společenskokulturní, tj. vstřípit těmto jedincům normy většinové společnosti a jazyk většiny (tj. mluvený český jazyk). Cílem je pak dosáhnout pokud možno plné integrace, jakékoli odlišnosti od slyšící populace nejsou žádoucí.

1.1.2 Hledisko věkové

Z hlediska speciálně pedagogického je podstatné i to, jakým jazykem může dítě vzdělávat a vychovávat. S tím souvisí otázka, zda, jaké a do kterého věku mělo dítě zažité zkušenosti se zvukem a s mluvenou řečí. To znamená, že i dítě bez použitelných zbytků sluchu, které však sluch ztratilo až po nabytí zvukové mluvy a jazyka, tj. dítě ohluchlé, lze vychovávat a vzdělávat pomocí

tohoto jeho prvního jazyka (v našem případě češtiny), a to ve vizualizované formě. Je zde nutno řečové a jazykové dovednosti udržet a dále rozvíjet.

Protože důsledky hluchoty mají rozdílný vliv na vývoj řeči a osvojení si jazyka podle toho, ve kterém věku hluchota nastala, dále rozlišujeme hluchotu vzniklou v období před spontánním rozvojem mluvené řeči a osvojením si mluveného jazyka (tj. **prelingvální**), a po nabytí mluvy a jazyka, tj. **postlingvální**.

Strnadová¹ (1998) doporučuje, aby se toto hledisko zdůraznilo a terminologicky více rozlišilo, je preferován a používán termín „neslyšící“ u jedinců prelingválně neslyšících, zatímco jedinci postlingválně ohluchlí jsou označováni termínem „ohluchlí“, třebaže ohluchlý může být i šestiměsíční kojeneček. Plní to účel v tom smyslu, že hranicí je zde řečový vývoj.

1.1.3 Hledisko funkčnosti sluchového aparátu

Fungování sluchového aparátu, kam počítáme nejen samotný sluchový orgán jako takový, ale i centrální zpracování sluchových podnětů v mozkových jádrech, není u všech jedinců totožné. Dva jedinci se stejným audiogramem tedy nemusí fungovat stejně, projevuje se tak **interindividuální variabilita organismu**, kdy mohou být tytéž podněty (tj. i sluchové) vnímány a zpracovávány u různých jedinců odlišným způsobem.

1.1.4 Hledisko vlastní identity

Hledisko vlastní identity je souvisí spíše ve **ztotožnění se s referenční skupinou**, tedy s takovou, do které si jedinec sám přeje patřit (bez ohledu na to, zda do ní audiologicky či jinak skutečně patří nebo ne). Někteří nedoslýchaví lidé, kteří se začlenili do komunity neslyšících, a osvojili si znakový jazyk, sami sebe označují jako neslyšící. Za neslyšící sami se někdy označují i později ohluchlí lidé, kteří neovládají znakový jazyk.

¹ STRNADOVÁ, Věra. *Hluchota a jazyková komunikace (Současné problémy české komunity neslyšících: I. díl)*. 1. vyd. Praha: FFUK, 1998. ISBN 80-85899-45-0.

Někdy naopak i prelingválně neslyšící člověk, který byl vychováván k tomu, že nesmí používat znakový jazyk a že se nemá stýkat s ostatními neslyšícími, sám sebe může označovat ze „těžce nedoslýchavého“ nebo jen „sluchově postiženého“. (srov. Freeman, Carbin, Boese 1981, překl. Hrubý, 1992)

1.1.5 Hledisko sociokulturní

Je zde i dimenze sociokulturní, kdy se komunita neslyšících subjektivně cítí být **jazykovou a kulturní menšinou**, vyčleňuje se tak z rámce „zdravotního postižení“ a zásadně se označuje s velkým počátečním písmenem jako Neslyšící.

Hrubý² (1999, s. 47) poukazuje na kulturní a jazykové aspekty u prelingválně neslyšících³ lidí, kteří tvoří svoje společenství s jazykem a kulturou odlišnou od většinové společnosti: *„Úplná hluchota, ke které dojde před vytvořením řeči, je jediné zdravotní postižení a asi jediná vnější podmínka vůbec, která vede k tomu, že se člověk stává členem kulturní a jazykové menšiny.“*

Je zřejmé, že v rámci většinové společnosti tvoří komunita neslyšících subkulturu. Dle definice v Sociologickém slovníku⁴ (s. 474) je *„subkultura výraz, jímž se v obecné rovině označuje jakákoliv (dílčí) kultura, která je součástí rozsáhlejší instituce kultury, s níž má jednak některé společné, jednak některé rozdílné složky.“*

Z této kulturní definice budu vycházet při zpracování dalšího textu, neboť i členové komunity neslyšících sami sebe prohlašují za kulturní a jazykovou menšinu. Jako každá menšinová skupina jsou znevýhodněni v rámci většinové

² HRUBÝ, Jaroslav. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. I.díl. 2. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1999. ISBN 80-7216-096-6.

³ Jako prelingválně neslyšící označujeme osoby, které se narodily plně neslyšící, nebo ztratily sluch před rozvojem řeči, a to tak, že absolutně, nebo mají jen nevyužitelné zbytky sluchových vjemů.

⁴ GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. ISBN 80-85605-28-7.

společnosti slyšících, která si osvojuje právo, jak mají neslyšící lidé žít, jak se mají vzdělávat a dokonce jak mají komunikovat.

Členové komunity neslyšících si tyto rozdíly dobře uvědomují, a proto se někdy označují jako Neslyšící s velkým N. Cítí se být, respektive jsou, příslušníky jazykové a kulturní menšiny. Tato minorita, minorita Neslyšících, se vůči majoritní společnosti vyhraňuje především používáním znakového jazyka a specifickou kulturou (ať už pod pojmem kultura máme na mysli vlastní historii, hodnotová měřítká nebo společenské zvyklosti). Vzhledem k tomu, že do této minority patří ten, kdo pro svůj život přijímá tato dvě vyhranění, mezi Neslyšící mohou patřit, a patří, i ohluchlí, nedoslýchaví, ale i slyšící (např. některé slyšící děti Neslyšících rodičů). Naopak to však znamená, že ne zdaleka všichni neslyšící jsou Neslyšící.

1.1.6 Jiná hlediska

Označení jedince „neslyšící“ se může řídit i jinými hledisky.

Někdy je to **lokální zvyklost** - například v Anglii je pojem „deaf“ velice široký, zahrnující i nedoslýchavé lidi.

Jindy jde o **neinformovanost veřejnosti či médií**, kteří mohou jedince označit za neslyšícího, respektive „hluchoněmého“ bez ohledu na to, zda jde o člověka nedoslýchavého, ohluchlého, či skutečně neslyšícího.

1.2 VYMEZENÍ TERMÍNU „NESLYŠÍCÍ“ V RÁMCI TÉTO PRÁCE

Termínem „neslyšící“ bude v této práci označován jedinec, který se hluchý již narodil, anebo přišel o sluch dříve, než nastal spontánní vývoj jeho mluvy. Takoví jedinci bývají též označováni jako „prelingválně“ neslyšící. Jejich přirozeným jazykem je jazyk znakový, protože je vizuálně pohybový, a tedy přístupný jejich smyslovému vybavení, kde hlavní kompenzační úlohu přebírá zrak. Osvojují si jej stejně přirozeně, jako slyšící děti jazyk mluvený. Pokud se prelingválně neslyšící jedinec učí češtinu, učí se ji za velmi obtížných podmínek (neslyší vzor, který by mohl napodobit a nemá zažitou jazykovou strukturu mluveného jazyka), proto výsledky často neodpovídají obrovskému úsilí dítěte a profesionálů, kteří s dítětem pracují.

1.2.1 Neslyšící a technika, kompenzační pomůcky

V dnešní době je na trhu dostupných mnoho kompenzačních pomůcek, které pomáhají neslyšícím běžně existovat. Jedná se o různé světelné nebo vibrační signalizace, faxy, psací telefony. V poslední době se mezi neslyšícími hodně rozmohlo používání mobilního telefonu a internetu. Mobil je pro někoho drahou a nepotřebnou hračkou, ale pro některé neslyšící je téměř nepostradatelný. Psaní sms je pro ně velkým přínosem při komunikaci s okolím. Některé mobily jsou vybaveny vibračním vyzváněním, takže neslyšící dobře ví, kdy mu přijde SMS. Ve velké oblibě je v poslední době hlavně internet, který umožňuje neslyšícím pomocí webové kamery komunikovat s obrazem s kýmkoli na jakoukoli vzdálenost. Velice oblíbené komunikační programy jsou Camfrog, Oovoo nebo MSN Messenger.

Dříve skryté titulky nebyly, musel jsem rodičům tlumočit zprávy a večerní filmy (sám jsem z toho nic pak neměl). Později si rodiče koupili televizi s teletextem, takže jsme měli televize dvě. Jedna byla vybavena skrytými titulky a druhá nikoliv. A tak jsme se mohli dívat s bratrem na televizi se zvukem a rodiče jsme tím nijak nerušili. Oni měli pro změnu vypnutý zvuk, což nerušilo nás.

Do doby než si rodiče pořídili světelnou signalizaci bytového zvonku, upozorňoval je na zvonění a ťukání na dveře náš pes Andy. Byl velice chytrý a dokonce rozuměl i znakovému jazyku. Když mu maminka ukázala příslušný znak, který signalizoval, že půjdou ven, jíst, pít, že jde táta, aby si šel lehnout atd., tak velice dobře rozuměl. Andy byl pomocníkem i venku, když na rodiče někdo volal nebo troubilo auto, tak se Andy otočil nebo zastavil a rodiče hned věděli, že se něco děje.

2. RODINA

Rodina je nejdůležitější primární sociální skupina, která dává dítěti modely chování, utváří jeho osobnost a charakter. Obklopuje dítě už od narození, a úkolem rodičů je zajistit všechny možné potřeby ke zdravému fyzickému i duševnímu rozvoji dítěte. Tyto okolnosti by neměly záviset na uspořádání rodiny, to znamená nezáleží na tom jestli má rodina jedno, dvě nebo tři děti, nebo jestli je jeden rodič vlastní a druhý nevlastní, nebo dokonce nevlastní oba rodiče. Je důležité, aby se dítě v rodině, ať už je jakákoliv cítilo bezpečně, aby cítilo že je právoplatným členem rodiny.

2.1 Funkce rodiny

Rodina má funkce:

- biologickou,
- výchovnou,
- emocionální,
- ekonomickou,
- ochrannou.

V různých rodinách mohou být podmínky pro utváření sebevědomí dítěte velmi různé – od velmi dobrých po velmi špatné, podmínky vytváří i samotná podoba rodiny, záleží na tom, zda je rodina úplná, náhradní, bez otce, s nevlastní matkou atd.

Ve své funkci je rodina nezastupitelná jakoukoliv jinou institucí. Pro co nejlepší efekt rodinné výchovy jsou důležité tyto skutečnosti:

- struktura rodiny, početnost, příbuzenské vztahy,
- vztahy rodičů k dítěti,
- vazby mezi rodiči a způsob jejich manželského soužití,
- morální a charakterové vlastnosti rodičů, jejich psychická a sociální úroveň. .

2.1.1 Výchova v rodině

Způsob výchovy znamená celkovou interakci a komunikaci dospělých (matky, otce, učitele, rodiny, školy) s dítětem. Projevuje se volbou a způsobem užití výchovných prostředků, postupů a metod, tomu odpovídajícím prožíváním a chováním dítěte, které opět ovlivňuje prožívání a chování dospělého. Způsob výchovy vyjadřuje volbu dílčích prostředků či postupů, podstatný je i emoční vztah k dítěti a způsob výchovného řízení. (pedagogický slovník)

Osobnost rodičů, pokud mají funkci primárních vychovatelů dítěte, rozhodujícím způsobem přispívá k utváření sociálního a emocionálního klimatu v rodině.

2.1.2 Výchovné klima v rodině

Podle Zdeňka Matějčka⁵, existují tyto typy výchovného postoje rodičů:

Výchova zavrhuující - dítě již svou existencí připomíná rodičům životní nezdár, hluboké zklamání, otřes či jinou životní nepříjemnost, nebo svými duševními, tělesnými nedostatky nesplňuje představy a očekávání rodičů. Dítě je pak vědomě i nevědomě trestáno, omezováno, utlačováno a zaháněno do postoje vzdoru, protestu, pasivity, rezignace. Tento typ výchovy je častěji ve skryté než ve zjevné formě.

Výchova zanedbávající - objevuje se spíše ve skryté podobě. Míra zanedbání má rozsah od lehkého a výběrového (jen v některých vývojových potřebách dítěte) až po velmi hrubé a celkové. Nejčastěji se objevuje v rodinách na nízké socioekonomické úrovni, u negramotných rodičů, přistěhovalců, dělníků z jiných kultur.

Výchova rozmazluující - rodiče na dítěti velmi citově lpějí, zbožňují, jsou nadšeni každým jeho projevem. Chtějí, aby zůstalo stále dětinsky roztomilé = trvale malé, nedospělé, citově na nich

⁵ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha : SNP, 1992. ISBN 80-04-25236-2.

závislé. Ze strachu aby se jim dítě neodcizilo a nezkazilo, mu nedovolují postupně se osamostatnit. Ve snaze si jej k sobě upoutat na něj nekladou žádné nároky, odstraňují mu z cesty překážky, podřizují se jeho přáním a náladám, posluhují mu.

Výchova příliš úzkostná a příliš projektivní - rodiče na dítěti nezdravě lpějí ze strachu, aby si neublížilo, příliš jej ochraňují, brání mu v činnostech podle nich nebezpečných, zbavují jej vlastní iniciativy a neurotizují je neustálým omezováním jeho aktivit

Výchova s přejatou snahou a dokonalost dítěte (perfekcionismus) - rodiče se snaží, aby dítě bylo co nejdokonalejší ve všem, nebo aspoň v tom co je pro ně zvláště důležité. Vidina úspěchu jim nedovoluje realisticky hodnotit možnosti dítěte.

Výchova protekční - rodiče se snaží aby dítě dosáhlo těch hodnot, jež pokládají pro život za výhodné a významné. Záleží jim však jen na těchto hodnotách, a nikoli na způsobu, jakým se jich dosáhne. Nejde jim o to, aby dítě bylo dokonalé, ale aby se dostalo tam, kam chtějí oni. Dítěti ve všem pomáhají, pracují za něj, zařizují mu vše a odstraňují mu z cesty překážky. Vyžadují, aby se i všichni ostatní podřídili tomuto jejich hlavnímu zájmu.

Toto vše jsou však pouze krajní situace. Ve skutečnosti se takto vyhraněné způsoby nevyskytují, dochází k jejich kombinaci, obvykle se vyskytují ve skryté formě, ta že to okolí ani nepostřehne.

Různé typy výchovy vedou k různým psychologickým důsledkům u dětí. Zapříčiňují citovou deprivaci dítěte, separační úzkost atd. Platí skutečnost, že se osobnost dítěte vyvíjí zdravě, jestliže jsou výchovné podmínky kolem dítěte optimální.

Rodinné prostředí však necharakterizuje jen výchova v rodině, ale jsou tu i jiné faktory, jako složení rodiny – počet sourozenců, a jejich vztahy, úplnost a neúplnost rodiny (chybějící otec nebo matka), určitý vliv na prostředí v rodině

má také to, jestli je to rodina náhradní, pěstounská, vlastní, nevlastní, matčin nový partner nebo jestli dítě má dvoje rodiče.

3. SPECIFICKÉ PODMÍNKY VÝCHOVNÉHO PROSTŘEDÍ

3.1 NESLYŠÍCÍ RODIČE

3.1.1 Zkušenosti dnešních dospělých neslyšících jedinců z dětství

Pokud slyšící rodiny s neslyšícím dítětem bydlely ve městě, kde byla některá ze speciálních škol pro neslyšící děti, pak sice neslyšící děti vyrůstaly v rodinném prostředí, ale doma se s nimi většinou rodiče nedokázali domluvit, protože neovládali znakový jazyk (odborníci jim doporučovali, aby s dětmi neznakovali a aby ani dětem znakování doma nedovolili) a dítě neovládalo jazyk mluvený. Dítě bez funkčního dorozumívacího prostředku se tedy nepodílelo na rodinném životě v takové míře, jako jejich slyšící sourozenci. Nebyly jim dostupné ani zprostředkované zkušenosti, ze kterých se děti učí od rodičů a sourozenců. Rodičům navíc chyběl verbální výchovný prostředek - vysvětlování a přesvědčování. Dítě bylo vychovááno drilem, aniž by chápalo příčinné souvislosti a učilo se jen motorickou nápodobou různým činnostem. Komunikačně byly tyto děti v rodině frustrovány.

Většina neslyšících dětí bývala umístěna v některém z ústavů. Rodiče tyto děti navštěvovali v neděli a o prázdninách byly děti na návštěvě v rodině. Tehdejší děti, dnes již dospělí neslyšící lidé, kteří jsou sami rodiči, tedy neměli z dětství zkušenosti o každodenním rodinném životě a o rodinné výchově. Nemají žádný vzor z vlastní rodiny, jak se mají děti vychovávat. (volně podle Strnadové - nepublikované přednášky, 1999)

3.1.2 Pobyt dítěte v internátech

Strnadová⁶ (2006) popisuje pobyt v internátě jako nepříznivý zásah do vývoje. Po několika letech si rodiče i dítě na odloučení zvykají, avšak za cenu určitého uvolňování vzájemného pouta: dítě jezdí domů jen na návštěvy, ale nesdílí s rodinou jejich běžný, každodenní život. Kromě negativního dopadu na citový rozvoj má tato situace vliv i na sociální zralost dítěte.

Mateřské školky pro sluchově postižené děti jsou u nás pouze ve větších městech a tak kolikrát musí rodiče dát už tříleté dítě do internátní mateřské školy. Mnohdy dítě tráví po internátech (ZŠ,SŠ,VŠ) i 20 let. Z vlastní zkušenosti vím, že se s touto skutečností rodiče těžko smiřují a ne každá rodina má možnost s přestěhovat do místa speciální školy pro sluchově postižené. Někteří slyšící rodiče sluch.postižených dětí někdy přes týden docházejí do kurzů znakového jazyka, aby se se svými dětmi o víkendu, kdy je mají doma, domluvili.

3.1.3 Výběr partnera pro založení rodiny

Neslyšící lidé mívají stejná základní kritéria jako lidé slyšící. Aby partner byl příjemný, věkově přiměřený, inteligentní atd. Neslyšící lidé používající znakový jazyk však mají ještě jedno základní kritérium, a to, aby měli stejný dorozumivací prostředek. (Strnadová, 2006)

Neslyšící lidé Jsou malou menšinou rozptýlenou mezi slyšícími lidmi, a proto se jejich velké znevýhodnění při hledání životního partnera spočívá v tom, že mají ve svém okolí mnohem méně příležitostí setkávat se navzájem. Protože je jich početně málo a v jejich okolí se nevyskytuje dostatečný výběr možných partnerů, často vezmou zavděk tím, co je pro ně dostupné, to znamená slevit požadavky ne na to, co je žádoucí, ale co je ještě přijatelné. (Strnadová, 2006)

⁶ Strnadová, V. Neverbální projevy neslyšících lidí. URL: < <http://ruce.cz/clanky/47> > [cit. 2008-02-16].

Pokud chtějí výběr mimo svou „geografickou zónu“, musejí často cestovat na velké vzdálenosti na různé akce neslyšících, ať již jde o akce sportovní, kulturní, společenské či rekreační.

Omezení ve výběru partnera přitom nespočívá ani tak ve stavu sluchu jako spíše ve společném komunikačním prostředí. Proto mohou být i smíšené páry“, kde slyšící či nedoslýchavý partner plynně ovládá znakový jazyk, nebo naopak neslyšící (spíše ohluchlý) partner ovládá dobře mluvený jazyk. Bývá to většinou v případě, že slyšící partner je obeznámen s kulturou a jazykem neslyšících, často jsou to dospělé slyšící děti z neslyšících rodin. (Volně podle Strnadové - nepublikované přednášky. Uvedené skutečnosti však znám i z vlastní tlumočnické praxe.)

Většinou však jde o manželské páry, kde oba jsou neslyšící. Proto se budu v této své práci dále zabývat pouze jimi.

3.1.4 Postoje neslyšících rodičů vůči stavu sluchu dítěte

Neslyšící rodiče se obvykle neobávají toho, že budou mít neslyšící dítě. Neberou to jako neštěstí. U neslyšících rodičů se lze setkat s postojem, vyjádřeným slovy: „Nevadí, když dítě neslyší, hlavně že je zdravé“. (srov. Strnadová - 1998). Většinou však kolem sebe vidí, že obvykle se do neslyšících rodin narodí slyšící děti, proto s touto skutečností také počítají.

Setkal jsem se dokonce s případy, kdy si neslyšící páry přály mít opět neslyšící dítě. Odůvodňují to tak, že většina slyšících dětí své neslyšící rodiče v dospělosti opouští, kdežto neslyšící dítě by s nimi sdílelo vše stále, i poté, co dospějí.

Lékaři a slyšící příbuzní se však narození neslyšícího dítěte obávají. někdy neslyšící těhotnou matku dokonce nabádají, aby šla na potrat.

3.2 „SMÍŠENÉ“ RODINY

3.2.1 Početní převaha smíšených rodin

Strnadová⁷ (2002) uvádí, že většina neinformovaných lidí se domnívá, že jsou-li oba rodiče neslyšící, pak většinou mívají neslyšící děti. Opak je pravdou. Většina neslyšících rodičů mívá slyšící děti (90-95%) a naopak, většina neslyšících dětí se narodí do slyšících rodin. Oba neslyšící rodiče většinou též pocházejí ze slyšících rodin, berou si neslyšícího partnera a mívají slyšící děti. V rodině tak vzniká situace, kdy prarodiče a jejich vnuci slyší, zatímco rodiče neslyší.

Takže v praxi dochází k tomu, že drtivá většina rodin je z hlediska stavu sluchu smíšená. Komunikační kompatibilita pak je závislá na míře, kterou se slyšící členové rodiny přizpůsobí členům neslyšícím.

3.2.2 Slyšící prarodiče slyšícího dítěte neslyšících rodičů

Když se narodí neslyšícím rodičům slyšící dítě, slyšící prarodiče začnou projevovat obavy, jak se dítě naučí mluvit. Mnohdy přebírají aktivitu při výchově dítěte místo rodičů. Slyšící prarodiče mohou být pro slyšící děti neslyšících rodičů dobrým řečovým vzorem, aniž by narušovali vztahy v rodině, pokud si k sobě dítě berou jen příležitostně. Pokud pouze docházejí do rodiny, pak je to v pořádku, horší situace nastává tam, kde si dítě vezmou prarodiče k sobě a rodiče je pouze navštěvují. Někdy to bývá do 3 let věku dítěte, někdy do jejich nástupu do školy. V tomto období vlastně prarodiče přebírají roli rodičů. (Strnadová, 2002).

⁷ STRNADOVÁ, V. *Úvod do surdopedie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-564-8.

Tato situace v sobě nese několik skrytých i zjevných nebezpečí:

➤ **Uvolnění citových vazeb dítěte na své vlastní rodiče**

Dítě se socializuje do rodiny prarodičů, babička přebírá roli matky a dítě k ní jako k matce citově přilne.

Někdy slyšící dítě neslyšících rodičů, které vyrůstá u babičky a své rodiče vidí pouze o víkendech, začne časem babičce říkat „maminko“ a přeje si ní zůstat trvale. (Strnadová, 2002)

➤ **Snížení respektu slyšícího dítěte k vlastním neslyšícím rodičům**

Neslyšící lidé obecně mívají menší přísun informací a bývají v tomto směru závislejší na slyšících lidech, mj. i na svých slyšících rodičích.

Proto slyšící prarodiče většinou své neslyšící děti podceňují a podle toho se k nim i chovají. Jejich hlediska a postoje pak přijímá i slyšící dítě neslyšících rodičů, které je takovému jednání ze strany prarodičů ke svým rodičům přítomno. (Strnadová, 2002)

➤ **Vměšování se do záležitostí rodiny ze strany slyšících prarodičů**

Manipulace je patrná už z tohoto příkladu z mé tlumočnické praxe:

Slyšící babička vychovávala dítě své neslyšící dcery. Usoudila, že více dětí by nezvládla, a tak přivedla dceru k ženskému lékaři, aby provedl sterilizaci. Lékař zákrok provedl v dobré víře, že neslyšící žena ví, oč se jedná, a že její matka pouze tlumočí její přání. Případ vyšel najevo v době, kdy se neslyšící manželé rozhodli mít druhé dítě - a po několika měsících navštívili lékaře s dotazem, proč se jim početí dítěte nedaří. Tentokrát je doprovázel tlumočnický znakového jazyka. Teprve pak se manželé s překvapením dozvěděli, o jaký zákrok se tehdy jednalo, a že další dítě tedy už mít nemohou.

➤ **Obtížnější vytváření společného dorozumivacího prostředí**

Bude-li dítě dlouhodobě odděleno od rodičů v době, kdy si teprve osvojuje mluvu a jazyk, může se stát, že se tím naruší přirozený proces

osvojování si jazyka rodičů, je-li jiný než v prostředí, kde je dítě vychováváno. (Strnadová, 2002)

4. SOCIALIZACE SLYŠÍCÍHO DÍTĚTE NESLYŠÍCÍCH RODIČŮ

4.1 VYMEZENÍ POJMU „SOCIALIZACE“ V RÁMCI TÉTO PRÁCE

Geist⁸ (1992, str. 404) vysvětluje, že socializace bývá obecně chápána jako proces jímž se jedinec stává schopným sociálně žít v příslušné společnosti. Existuje více definicí socializace. Někteří odborníci (např. Lindesmith a Strauss, 1956) zdůrazňují v socializaci funkci řeči, zatímco jiní (Michener et al, 1990) definují socializaci jako „způsoby, jimiž se jedinci učí dovednostem, znalostem, hodnotám, motivům a rolím, příslušejících jejich pozicím ve skupině nebo ve společnosti“. Za hlavní činitele socializace v dětství pak považují primární rodinu, vrstevníky a školu.

Proto se v následujícím textu soustředím na zvláštnosti v řečovém vývoji a osvojování si jazyka, norem chování obvyklých v komunitě neslyšících, specifickou rolí dítěte v neslyšící rodině, zvláštnostmi ve vztahu se slyšícími vrstevníky v místě bydliště a ve škole. Zmíním se i o začleňování se do širší společnosti, v tomto případě do místní komunity neslyšících.

4.2 ŘEČOVÝ VÝVOJ A OSVOJOVÁNÍ SI JAZYKA

Freeman⁹ (1991, s. 103) definuje komunikaci takto: *„Komunikace je širší pojem než řeč a může být definována jako libovolné chování, které se týká vysílání a přijímání informace mezi dvěma organismy. Tak např. mezi sebou komunikuje hmyz a rostliny a lidé komunikují se zvířaty. Řeč je jeden z nástrojů komunikace. Nástrojem řeči jsou pak mluvené nebo znakové jazyky“*

⁸ GEIST, B. Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing, 1992. ISBN 80-85605-28-7.

⁹ FREEMAN, R.D., CARBIN, C.F., BOESE, R.J., *Tvé dítě neslyší?* Praha: FRPSP, 1992.

4.3 KOMUNIKAČNÍ SYSTÉMY SLUCHOVĚ POSTIŽENÝCH

4.3.1 Odezírání

Sovák¹⁰ (1965, s.251) uvádí, že *„Odezírání je vnímání orální mluvy zrakem a její chápání podle pohybů úst, mimiky tváře, výrazu očí, gestikulace rukou i celého těla“*

Podle Strnadové¹¹ (2001) je odezírání *„pouze jednou z možností, jak se mohou neslyšící a slyšící lidé navzájem dorozumívat. Slyšící lidé většinou považují odezírání za samozřejmost. Málokdo z nich ví, že je to nepohodlný, velmi pracný, a přitom málo spolehlivý způsob vnímání řeči“*.

4.3.2 Prstová abeceda

Je slovní vizuálně-motorická komunikační forma, která využívá formalizovaných a ustálených postavení prstů a dlaně jedné ruky k zobrazování jednotlivých písmen české abecedy.

Prstová abeceda je založena na písemné podobě mluveného jazyka, avšak je považována za integrální součást českého znakového jazyka a znakované češtiny, kde se využívá k odhláskování cizích slov, odborných termínů a pojmů, pro které dosud nejsou ustáleny znaky českého znakového jazyka.

4.3.3 Český znakový jazyk

Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojitost

¹⁰ SOVÁK, M. *Logopedie*. 2. vyd. Praha: SPN, 1965.

¹¹ STRNADOVÁ, V., *Hádej, co říkám aneb odezírání je nejisté umění*, Praha: ASNEP, 2001. ISBN 80-903035-0-1.

členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické (viz Příloha č. 2).

Znakový jazyk bývá často nesprávně nazýván jako "znaková řeč" a někdy i dokonce "posuňková řeč" (viz průkaz soudního tlumočníka, Příloha č. 3).

4.3.4 Znakovaná čeština

Znakovaná čeština je umělý jazykový systém, který usnadňuje dorozumívání mezi slyšícími a neslyšícími.

Znakovaná čeština využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány odpovídající znaky českého znakového jazyka.

4.3.5 Totální komunikace

Totální neboli globální komunikaci lze definovat jako komplexní komunikační systém, který v sobě spojuje všechny použitelné komunikační formy (akustické, vizuální, slovní, neslovní, manuální atd.) k dosažení účinného a obousměrného dorozumívání se sluchově postiženými a mezi nimi navzájem.

4.3.6 Bilingvální komunikace

Bilingvismus je aktivní používání dvou jazyků (zpravidla mateřského a cizího). Bilingvální komunikace sluchově postižených je přenos informací ve dvou jazykových kódech, ve znakovém jazyce neslyšících a mluveném (orálním, většinovém, národním jazyce), a to mezi neslyšícími vzájemně a mezi neslyšícími a slyšícími.

Rozlišujeme:

- Bilingvismus simultánní, kdy se jedinec učí oba jazyky současně, ve stejnou dobu,

- Bilingvismus sekvenční, kdy se jedinec učí druhý jazyk až ve chvíli, kdy první jazyk už ovládá,
- Souběžný a následný.

Jabůrek¹² uvádí, že „*Děti se učí od svých rodičů od raného dětství často dvěma jazykům.*“

Dále se snaží přesně vymezit pojem bilingvismus: „*Někteří pokládají za bilingvní tu osobu, která ovládá oba dva jazyky tak jako rodilí mluvčí, a to v rovině recepce, porozumění, produkce, mluvení, čtení i psaní. Pokud mluvíme o bilingvistu neslyšících, máme na mysli znalost a používání znakového jazyka a mluveného jazyka majoritní společnosti země, ve které žijí.*“

Strnadová¹³ (1999) k tomuto tématu uvádí, že pokud neslyšící rodiče v přítomnosti dítěte mezi sebou znakují a znakovou řečí promlouvají na dítě, naučí se dítě znakový jazyk spontánně pozorováním a nápodobou tak, jako se děti učí ve slyšících rodinách řeč mluvenou nasloucháním a nápodobou. V mluveném jazyce mají tyto slyšící děti neslyšících rodičů vzor pouze mimo svou rodinu.

Mým mateřským jazykem je jazyk znakový, jelikož jsem znakoval dříve než mluvil. Narodil jsem se neslyšícím rodičům, matka byla od narození neslyšící, otec měl praktickou hluchotu. U nás doma se komunikovalo převážně znakovým jazykem, i když otec uměl mluvit, tak při komunikaci s námi znakoval, aby maminka věděla o čem se bavíme.

Ještě mezi 2 a 3 rokem jsem komunikoval jen ve znakovém jazyce.

Mluvit jsem se naučil až později, a to od své babičky. Babička však bydlela skoro 400 km od nás a tak jsem u ní trávil pouze 2 měsíce v roce, většinou o letních prázdninách.

Později jsem se učil mluvit v předškolních zařízeních (MŠ).

¹² JABŮREK, J. *Bilingvní vzdělávání neslyšících*. Praha: Septima, 1998. ISBN 80-7216-052-4.

¹³ STRNADOVÁ, V. *Jaké problémy má neslyšící člověk při čtení*. Referát. In: Co a jak číst se sluchově postiženým dítětem. Sborník. Str. 22–25. Příloha časopisu Zpravodaj. Praha: FKRSP, 1999.

Rodiče nemohli kontrolovat, jak mluvím, a tak jsem měl problémy s výslovností některých hlásek a musel jsem docházet na logopedii.

Někteří neslyšící rodiče se snaží na své slyšící dítě mluvit. Pochopitelně je jejich mluva ovlivněna tím, že neznají dobře češtinu a že nemohou kontrolovat svůj hlas. Také si ze zvyku vypomáhají pohyby rukou, mimikou atd. Dítě může tento způsob přebírat. Není to správná čeština, ale ani znakový jazyk, slouží spíše k domácímu dorozumívání, srozumitelnému jen členům rodiny. Dokonce ani znaky přitom používané nemusí odpovídat znakům, které se běžně užívají v komunitě neslyšících.

Takový způsob dorozumívání jsem viděl u známých neslyšících rodin. U nás doma se však komunikovalo výhradně znakovým jazykem tak, jak se běžně neslyšící lidé mezi sebou dorozumívají, takže jsem měl odmalička vzor znakového jazyka.

Dítě bez správného řečového vzoru může mít také problémy se zvládnutím gramatiky mluveného jazyka, protože může přebírat chybné řečové vzory svých rodičů nebo používat při mluvení gramatické struktury znakového jazyka.

V každém případě se slyšící dítě spontánně naučí mluvit (i když třeba o něco později než vrstevníci ze slyšících rodin) odposloucháním a nápodobou, když se dostane do kontaktu se členy většinové společnosti (tj. se slyšícími lidmi). Proto je žádoucí děti předškolního věku z neslyšících rodin vždy zařazovat do předškolních zařízení (MŠ).

4.4 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE¹⁴

4.4.1 Zaměřenost na vizuální a taktilní vjemy

Neverbální komunikace u neslyšících lidí je poplatná způsobu vnímání světa zrakem a hmatem.

Hluchota člověku diktuje podmínky, ve kterých by neobstál při dodržování „zásad slušnosti“ předepsaných slyšícími lidmi. Neverbální projevy slyšících a neslyšících lidí se poněkud liší, a to nejen ve složce konvenční (např. jiné tleskání), ale i přirozené. (Strnadová, 2006)

To může ovlivnit i dítě, které vyrůstá mezi neslyšícími lidmi, a to bez ohledu na stav jeho sluchu. Dítě je rodiči upozorňováno spíše na to, co rodiče sami mohou vnímat, tedy co je vidět, dovedou mu vysvětlit viděné jevy. Dítě si též zvyká reagovat na vizuální, vibrační a dotykové signály, obvyklé ve světě neslyšících atd. Takto se může u slyšícího dítěte rozvinout akcentovaná preference pozornosti na vizuálně pohybové, vibrační a dotykové (taktilní) jevy.

Doma jsme měli světelnou signalizaci bytového zvonku bez jakéhokoli zvuku, a tak jsem se naučil probouzet se na světlo. Proto mne dodnes probudí spíše světlo než rámus.

Dávám přednost spíše vizuálním vjemům, pamatuji si spíše věci, které jsem viděl.

Nevadí mi mluvit na někoho bez hlasu nebo odezírat bezhlasou mluvu. Odezírat jsem se naučil již v dětství.

Když někdo v mém zorném poli výrazněji pohne rukou, okamžitě to upoutá mou pozornost, protože to pro mne má signální význam: pohyb rukou totiž patří mezi kontaktní signály mezi neslyšícími.

S preferencí vizuálních a taktilních vjemů souvisí i celá řada specifických projevů neslyšících lidí, a to jak v rámci neverbální komunikace, tak i konvenčních pravidel chování. Tyto projevy pozorují a napodobují, později též přejímají, též slyšící děti neslyšících rodičů.

¹⁴ Následující text je zpracován volně dle nepublikovaných přednášek Strnadové (2006) a doplněn vlastním pozorováním

4.4.2 Zrakový kontakt

Bez zrakového kontaktu nemůže hluchý člověk hovořit s druhou osobou. Je tedy pro něj vyloučena komunikace v nepříznivých světelných podmínkách, skrze vizuální překážku či mimo jeho zorné pole.

Strnadová (2001) popisuje, že neslyšící člověk se často dívá na druhého člověka, i když ten s ním nemluví. Nedostává totiž automaticky informace o dějích v prostředí, tak, jak to slyšícímu člověku zprostředkovává sluch. Je tedy nucen neustále sledovat okolí zrakově, aby se ujistil, zda někdo do místnosti přišel nebo z ní vyšel či zda se v okolí něco změnilo, či jestli člověk, který je nablízku, náhodou nezačne komunikovat. Proto se neslyšící člověk se kolem sebe častěji rozhlíží a dívá se častěji na přítomné osoby. Slyšící člověk si tyto pohledy může mylně vyložit jako zájem o svou osobu.

Zrakový kontakt bývá často navozen pohybem paže v zorném poli partnera.

4.4.3 Dotykový kontakt

Dotykový či taktilní kontakt (haptika) je ve společenském styku slyšících a neslyšících lidí je velmi rozdílná. To, co je mezi slyšícími lidmi považováno za neslušné, je mezi neslyšícími obvyklé.

Dotyky patří běžným kontaktním signálům (a je to srovnatelné s tím, jako když jeden slyšící člověk osloví druhého). Kontaktní dotykové signály mají určitá vžitá pravidla, která určují, kdy, kde a jakým způsobem je vhodné se druhého člověka dotýkat. Je povoleno dotknout se pouze určitých míst a určitým způsobem. (Strnadová, 2006) Nikdy se nedotýkáme neslyšícího člověka nečekaně zezadu, poklepáním na hlavu, když sedí a podobně.

Neslyšící lidé (ale i slyšící děti neslyšících rodičů) považují dotykový kontakt s neznámými lidmi za zcela běžnou, neosobní záležitost. To bývá častým zdrojem nevole a stížností neinformovaných slyšících lidí, kteří považují dotykový kontakt za nemístnou důvěrnost. (Strnadová, 2002)

Jedním z konvenčních zvyků neslyšících lidí je zvláštní rituální pozdrav, kdy se dvě osoby, které nejsou příbuzné, obejmou a symbolicky naznačí polibek na tvář (či na obě tváře).

V komunitě neslyšících platí různá pravidla na která jsem byl z domova zvyklý, avšak mimo domov mi působily spíše problémy. Např. u neslyšících je běžné, že když chtějí s někým hovořit, tak si jeho pozornost vyžádají dotykem, konkrétně poklepáním či pohlazením po rameni. Slyšící však na toto zvyklí nejsou a některým lidem je toto, jak říkají „osahávání“ až nepříjemné a cítí se dotčeni. Dalším zvykem u neslyšících je při pozdravu nebo odchodu se obejmout, a symbolicky naznačit polibek na tvář (nebo na obě tváře). Já doposud tento zvyk dodržuji a slyšící kolem mě nedokážou pochopit, proč se svými neslyšícími kamarády a známými objímám. Oni potřebují k obejmutí důvod, já ne. Vřele bych to doporučoval i všem slyšícím (No, nebylo by hezké, kdyby se lidé při příchodu do práce objali?).

4.4.4 Gesta nejsou znaky

Mnoho slyšících lidí se domnívá, že znakový jazyk je neverbálním způsobem sdělování.

Slyšící lidé mluví a dělají rukama gesta. Neslyšící lidé znakují, a vedle toho také dělají gesta. Rozdíl je pouze v tom, že u slyšících lidí se během řeči verbální složka odehrává v rovině zvukové, zatímco pohyby jejich rukou jsou jen součástí neverbálního sdělování, takže je lze snadno rozlišit. U neslyšících lidí se ruce účastní jak verbálního, tak i neverbálního projevu a rozezná je jen zkušený uživatel znakového jazyka. Když nezasvěcený člověk pozoruje znakující osobu, často nerozlišuje gesta a znaky. Splývají mu v nesrozumitelnou směs pohybů. Jde vlastně o záměnu verbálních a neverbálních dorozumivacích prostředků - na základě vnějšího zdání (stejný způsob vizuálně pohybový).

Některé pohyby rukou, které u slyšících lidí patří k neverbálním projevům, mohou být při použití znakové řeči nedílnou součástí verbálního sdělování. To, co je u slyšícího člověka diektickým gestem (ukázání prstem na něco),

může být při použití znakového jazyka gramatickým prvkem (ukáže se takto například i nepřítomná osoba, o které hovoříme, jako kdybychom použili zájmeno nebo určitý člen). Některé znaky, které označují konkrétní jevy, mohou nápadně připomínat znázorňující gesta, kterými lidé často doprovázejí mluvenou řeč.

4.4.5 Mimika jako součást verbálního projevu

Také mimika patří k projevům, které mohou neverbální charakter změnit na verbální, jsou-li součástí znaku. Mimika může význam znaku určovat (či modifikovat) jak v lexikální, tak i gramatické rovině.

Jen použití mluveného jazyka s doprovodnými znaky - (tzv. „znakované češtiny“) – naopak omezuje použití výraznějších mimických prvků, neboť podstatné je zde vyslovování českých slov. Mimika zde je tedy neverbálním prvkem.

Není-li mimika součástí znaku, bývá její použití podobné jako u slyšících lidí, avšak je použita častěji a je mnohem živější. Výraznou mimiku má například i „naslouchající“ osoba. Jde o takzvané „zrcadlení“, kterým dává neslyšící člověk najevo, že pozorně a s účastí sleduje to, co je mu sdělováno.

4.4.6 Zvýšená vnímavost k neverbálním projevům

Protože neslyšící lidé jsou denně několikrát v situaci, že se v jejich přítomnosti mluví, a oni nerozumí, soustředí se na neverbální projevy slyšících lidí. I když třeba nevědí, o čem se mluví, jsou schopni všimnout si, kdy gesto nesouhlasí s mimikou či pohybem hlavy a těla nebo pohledem očí, a podle toho dovedou poznat, nakolik hovořící člověk míní upřímně to, co říká.

4.5 ŠKOLA

Podle V. Strnadové (2002) může mít někdy slyšící dítě hluchých rodičů problémy s tím, jak konvence a zvyky jednotlivých společenství „zpracovat“, protože se může dovídat o kulturních zvyklostech

(tedy i komunikačních normách) slyšící společnosti později než jeho vrstevníci. Např. uvádí klepání na dveře, nevhodnost ukazování na lidi prstem, dotýkání se neznámých lidí apod. Pro doplnění mohu uvést i tykání lidem v případech, kdy se od dítěte očekává vykání (např. třídní učitel na základní škole).

Také jsem měl problémy zvykat si, že nemohu všem dospělým okolo sebe tykat, protože v mém mateřském jazyce (znakovém) vykání neexistuje.

Na rodičovské schůzky jsem chodil sám, místo rodičů. Byl pro mne problém doma tlumočit názor učitelky na mou osobu (nespokojenost nebo nekázeň), cítil jsem se trapně, a to vlastně dvojnásobně, nejprve ve škole při kritice, a pak doma před rodiči. Často jsem pak nechtěl jít do školy.

Rodiče se mnou nemohli dělat úkoly, učitelé ve škole neměli čas, aby mi něco vysvětlili a tak jsem měl velice špatný prospěch po celou dobu školní docházky.

4.6 SOUROZENECKÉ VZTAHY

Také sourozenecké vztahy slyšících dětí bývají ovlivněny hluchotou rodičů. Jakou dítě zaujme v rodině roli, záleží jednak na věkovém pořadí dítěte a jednak na skutečnosti, zda jde o chlapce nebo o dívku, či o dva chlapce nebo dvě dívky.

V praxi lze pozorovat, že jde-li o sourozence stejného pohlaví, pak starší z nich přebírá do jisté míry roli prostředníka mezi rodiči a mladším sourozencem, v některých případech i roli rodiče. V kontaktu mezi rodiči a slyšícími lidmi pak vykonává roli tlumočnicka.

Jde-li o chlapce a o dívku, pak tuto „zodpovědnost“ přebírá zpravidla dívka - bez ohledu na věkové pořadí.

Můj bratr je o rok mladší než já, ale rodičům netlumočí. "Znakovkou" se s rodiči domluví, ale neovládá ji tak, aby všemu rozuměl a mohl tlumočit. S ostatními neslyšícími nekomunikuje. V rodinách neslyšících většinou tlumočí starší ze sourozenců nebo dívka. Často mě využíval ne jako tlumočnicka, ale jako prostředníka mezi ním a rodiči.

Také na bratrovy třídní schůzky jsem musel chodit já (nikoliv on sám tak, jako jsem musel já na svoje). Jeho nekázeň nebo prospěch ve škole jsem s ním často řešil sám a doma jsem to ani neříkal.

Také jsem musel jít s maminkou, když šla s mým bratrem k lékaři, abych lékaři tlumočil, co říká maminka a naopak mamince to, co jí říkal lékař.

Se mnou se nikdo doma nemohl učit, ani mi poradit s úkoly; naopak já jsem musel pomáhat s úkoly a učením svému mladšímu bratrov, který byl v tomto směru na mě závislý.

Možná to všechno mělo vliv na to, že je na mně bratr částečně závislý doposud, i když mu je už skoro 30 let a má svou rodinu.

4.7 VOLNÝ ČAS

Neslyšící lidé jsou obklopeni většinou (slyšící) společností, která se dorozumívá jinak, než oni sami. Proto mají přirozeně silnou potřebu setkávat se s těmi, kteří vnímají svět a dorozumívají se stejným způsobem jako oni, tj. s místní komunitou neslyšících. Kvůli tomu se často stěhují z vesnic a malých měst do míst, kde již nějaká komunita neslyšících existuje, aby mohli svou přirozenou lidskou potřebu sdružování naplnit. Mají-li děti, ať již slyšící či neslyšící, berou je do této společnosti s sebou.

Volný čas po škole, kdy si ostatní děti ze sousedství či ze školy hrály venku, jsem trávil s rodiči. Ti mne všude brávali s sebou, potřebovali většinou všude tlumočit.

Jinak mne také brávali vždy s sebou do místní komunity neslyšících, takže jsem s nimi od malička žil v komunitě neslyšících. Byly to návštěvy v klubu, na veškerých kulturních, sportovních a společenských akcích pro neslyšící v Liberci i mimo Liberec, (společné výlety s jinými neslyšícími, dovolené, víkendy, Mikuláše, plesy, různé oslavy a jiné akce pro neslyšící, které navštěvuji dodnes).

Nekamarádl jsem se ani se svými vrstevníky z okolí a spolužáky ze školy, protože jsem s nimi netrávil skoro žádný čas mimo školu. O hraní venku s dětmi před domem ani nemluví. Kamarády jsem tedy měl z řad dalších slyšících dětí neslyšících rodičů nebo neslyšících dětí.

Ani později jsem neměl čas na své koníčky, kroužky, sport atd. Proto jsem se rozhodl po ukončení základní školy, že si vyberu odborné učiliště s internátem ve vzdálenějším městě mimo bydliště, abych měl čas věnovat se studiu a domů jezdit jen na víkendy.

5. DALŠÍ SPECIFICKÉ ROZDÍLY

5.1 TLUMOČENÍ RODIČŮM

Provrozené slyšící děti (či nejstarší dcera v rodině) zaujímaly v rodině roli, která přesahovala běžnou roli dítěte v daném vývojovém období. Tuto situaci většinou vnímají subjektivně jako zcela normální, jednak jde o snahu „pomáhat rodičům“ a jednak tyto děti většinou nemají moc možností srovnávat svůj život s vrstevníky ze slyšících rodin (pokud je nenavštěvují v jejich rodinách).

Od doby, kdy jsem se naučil mluvit, bylo ze strany rodičů očekáváno, že jim řeknu, co slyším, respektive co říkají slyšící lidé, kterým oni nerozuměli. Toto očekávání se stupňovalo s věkem, takže jsem postupně přebíral i další jejich povinnosti. Obstarával jsem i veškeré telefonování apod.

Když jsem se naučil psát, pak to bylo například i psaní dopisů, vyplňování dotazníků, formulářů, složenek.

Někdy se mi nedařilo splnit jejich očekávání, i když jen proto, že se situace nevyvíjela zcela podle jejich očekávání (aniž bych na to sám měl nějaký vliv).

Když mi bylo asi 8 let, tak jsem šel před Vánoci s maminkou nakoupit ovoce a zeleninu (v obchodě, kde ještě nebylo samoobslužné nakupování). Po příchodu domů však bylo v sáčkách úplně něco jiného. Prodavačka se spletla, ale odnesl jsem to já, i když jsem se dušoval, že jsem tlumočil správně. Byl to pro mne moc nepříjemný pocit, že jsem zklamal očekávání maminky.

5.2 PŘEDČASNÁ ODPOVĚDNOST A SAMOSTATNOST

Dítě, kde se jeho role v rodině mění vlivem péče o rodiče a další sourozence, přebírá v mnohém roli rodičů a dochází až k inverzi - kdy se dítě cítí být „odpovědné“ za rodiče. Ztrácí tím do jisté míry i dětskou bezstarostnost,

bývá v některých situacích odkázáno samo na sebe a je ochuzeno o řadu výsad, které mají děti v běžných (slyšících) rodinách.

Brzy jsem přebíral většinu zodpovědnosti za rodiče i v závažnějších případech, bylo na mně tlumočení zdravotních potíží rodičů a bratra u lékaře, na úřadech.

Měl jsem problémy a starosti a nemyslel jsem na to, že ostatní děti v mém věku ne. Cítil jsem to jako samozřejmost. Nyní to zpětně vidím tak, že díky tomu jsem dospěl rychleji než mí vrstevníci, neměl jsem možnost se s nimi radit v důležitých věcech, protože měli méně všeobecných informací než já, nikdo mi nevyprávěl pohádky před spaním, jak bývá zvykem ve slyšících rodinách. V některých věcech jsem měl „předčasný“ přehled, protože jsem je přebíral za rodiče, v jiných jsem zase měl zkreslené představy, nepochopil jsem význam něčeho a nemohl jsem se zeptat rodičů.

Byl jsem v situaci, kdy dítě poučuje a vychovává rodiče. Když o tom dnes zpětně uvažuji a vzpomínám na své dětství - mám pocit, že jsem to období nějak „přeskočil“, že jsem o ně přišel.

5.3 REAKCE OKOLÍ NA ODLIŠNOST

Reakce dětí z většinové společnosti na jakoukoliv jinakost bývá někdy až krutá, vysmívají se jedincům s nějakou fyzickou odlišností (obezita, neobratnost), nebo přeneseně i kvůli odlišnosti jejich rodičů (v tomto případě neslyšících rodičů, kteří se dorozumívají na veřejnosti znakovým jazykem). Avšak i toto je poplatné době a míře informovanosti veřejnosti. Dříve se děti posmívaly i těm, co nosí brýle - nyní jsou brýle málem módní záležitostí - například vlivem obliby obrýleného Harryho Pottera. Právě informovanost poučenost veřejnosti hraje velkou roli při toleranci k odlišnostem.

V dětství jsem se prakticky denně potýkal s výsměchem vrstevníků, ale i dospělých, vždy když jsem na veřejnosti komunikoval ve znakovém jazyce. Nejhorší to bylo v městské hromadné dopravě, kde na nás lidé doslova civěli a děti se po nás opičily. Tak mi maminka zakázala bavit se v autobuse apod. Nebyl to příjemný pocit, když na nás lidé civěli a když se

děti ptali rodičů proč nemluvíme a máváme rukama a odpověď zněla „Oni jsou nemocní“.

Vím, že mnoho slyšících dětí neslyšících rodičů se za používání znakového jazyka na veřejnosti stydí. Styděl se za to i můj mladší bratr.

Dnes je jiná doba a já se naopak setkávám u slyšících lidí s obdivem, zájmem a chutí naučit se znakový jazyk. I přístup rodičů, co se týče vysvětlení je mnohem lepší.

5.4 STIGMATIZACE

Jako v každé společnosti, též v komunitě neslyšících se vyskytují lidé milí, chytří, slušní, ale také nepříjemní, méně chytří a nepoctivci. Bohužel je jedním z typických jevů ve společnosti tzv. stigmatizace - tendence přiřazovat příslušníku některé skupiny podle jediného společného znaku vlastnosti toho, s kým se z téže skupiny setkali dříve.

Setkají-li se s inteligentním a příjemným člověkem, mají pocit, že „ti hluchoněmí jsou prima“. Narazí-li napoprvé na primitivní či nepoctivé individuum, pak mají tendenci prohlašovat, že „ti hluchoněmí“ jsou podvodníci a zloději (třebaže procento takových lidí je mezi neslyšícími stejné jako procento mezi lidmi slyšícími).

V Liberci se vyskytovala jedna rodina neslyšících, kteří nejenže podváděli své neslyšící známé, ale také „řádili“ mimo komunitu neslyšících. Velmi často kradli v obchodech.

Jednou jsem šel s maminkou nakoupit do supermarketu, přistoupila k nám z ničeho nic ochranka a maminku odvedli. Maminka se polekala a já byl v šoku. Okamžitě jsem se za nimi rozběhl, abych zjistil, co se stalo. Nejprve mě chtěli vyhodit, ale pak jsem jim řekl, že jde o moji maminku, která je neslyšící a že požaduji vysvětlení, proč ji šacují a kontrolují totožnost. „Předevčírem jsme tu měli zlodějku. Byla to neslyšící, menší a silnější postavy. Ukradla tu kuře, které pak nacpala pod bundu a utekla.“ Když ochranka zjistila, že jde o omyl, tak se nás ptali, zda tu neslyšící paní neznáme, že chtějí jméno a adresu. Věděli jsme, o koho jde, avšak maminka byla natolik dotčená, že jim řekla ať si jí chytanou příště sami, a to

přímo při krádeži. Tehdy jsem poprvé slyšel, že všichni neslyšící jsou zloději. Víím, že šlo o chybné vnímání, jakýsi haló efekt, kdy se lidé hází do jednoho pytle, ale tehdy se mě to velice dotklo. Navíc když jsem věděl, že paní, která cpe kuřata pod bundu pravidelně je prakticky nepostižitelná a vše jí projde. Myslím, že jí bylo jedno, že svým chováním dělá špatné jméno všem neslyšícím. Po zkušenostech s touto paní a celou její rodinou se začali k jiným neslyšícím lidem chovat nepěkně i pracovníci některých úřadů.

Osobně je mi to velmi nepříjemné. Těžko bych se ale bránil tím, že mezi slyšícími lidmi je daleko více zlodějů a podvodníků, než těch neslyšících - a také netvrdím, že všichni slyšící lidé jsou zloději a podvodníci.

5.5 VÝHODY ZNALOSTI ZNAKOVÉHO JAZYKA

Sounáležitost s komunitou neslyšících a znalost jejich jazyka má i své výhody. Mezi jednu z těchto výhod patří skutečnost, že setkají-li se kdekoliv na světě s lidmi, kteří také ovládají znakový jazyk, tak přes určité lexikální rozdíly se spolu vždy domluví.

Je to jedna ze zajímavostí - a neslyšící z různých zemí se spolu velice rádi setkávají.

Nedělá mi problém domluvit se s Japoncem, obyvatelem Zimbabwe s Maďarem nebo s Malajcem, pokud ovládají svůj národní znakový jazyk.

Když mě před časem navštívil kamarád z USA a v pražském metru ho okradli kapsáři, musel jsem s ním jít na policii. Bylo to pozdě v noci a na policejní služebně, kde sedělo již 8 okradených cizinců. Tam jsme narazili na problém, že nemohou sehnat tlumočnicka do angličtiny. Když nám řekli, že budeme muset čekat do rána na tlumočnicka, nabídl jsem se, že jim výpověď svého kamaráda přetlumočím.

Vysvětlil jsem jim, že sice neumím anglicky, ale že jim přetlumočím výpověď ze znakového jazyka (i když amerického). Zpočátku jsem měl trochu obavy, ale po chvíli jsme zjistil, že to není vůbec žádný problém a že není potřeba mít znalosti angličtiny. Tlumočení z amerického znakového jazyka do mluvené češtiny policisty opravdu udivil. Dokonce si

ověřovali na několika případech, zda tlumočím správně tím, že dali kamarádovi napsat to, co říkal. Pak mě ani nechtěli pustit, chtěli, abych tlumočil dalším cizincům. Ti však měli smůlu - ani jeden z nich neovládal znakový jazyk.

Znakový jazyk je přirozeně vzniklý. Nemá zatím písemnou podobu a udržuje i rozvíjí se osobním kontaktem.

Mnoho slyšících dětí neslyšících rodičů, které ovládají znakový jazyk jako svůj první, mateřský jazyk, se stává v dospělosti profesionálními tlumočníky znakového jazyka.

5.6 TLUMOČENÍ V DOSPĚLOSTI

5.6.1 Situace dříve

Rodiče mě brávali, a bych jim tlumočil, jelikož v Liberci tlumočnick nebyl a nebyl nikdo (ani žádná organizace), kdo by tlumočnické služby na Liberecku poskytoval. V té době tlumočili především sluchově postižení funkcionáři různých organizací (SNN, AMKN), kteří sami potřebovali tlumočnicka. Proto si raději rodiče brali své děti. Situace na Liberecku se změnila po roce 1992, kdy svou činnost v Liberci rozjížděla ČUN, která začala tlumočnické služby poskytovat. Byl jsem osloven, zda bych nechtěl v této organizaci pracovat jako tlumočnick a nabídku jsem – i přes výslovný nesouhlas svých rodičů, přijal. Jako problém jsem vnímal to, že jsem v organizaci zároveň fungoval jako sociální pracovník, tajemník atd. Navíc v té době bylo tlumočení pro neslyšící podmíněno členstvím v organizaci. V okamžiku, kdy začal platit zákon 155/1998, podle kterého měly tlumočnické služby pro neslyšící zajišťovat Pečovatelské služby, organizace nedostaly dotace na tyto služby a tlumočnick propustila. Problematika tlumočení přes „Pečovatelskou službu“ je podrobně popsána v článku „Tlumočnické služby pro neslyšící klienty poskytované formou pečovatelské služby (zkušenosti z praxe)“ (viz Příloha č. 4).

5.6.2 Situace dnes

Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící (CZTN) je u nás v provozu od roku 2006. Objednávky tlumočnických služeb vyřizují v Centru operátoři, kteří pomocí SMS, faxu, e-mailu, internetu vyřídí s klientem požadavek a zajistí klientovi tlumočnicka (viz Příloha č. 5 a 6.). Službu si může objednat i slyšící strana po telefonu. V Centru nejsou tlumočníci a neslyšící klienti vázání žádným členstvím v organizaci. Klienti nejsou nijak omezeni počtem hodin ani u nich nejsou zjišťovány majetkové poměry, jako tomu bylo dříve v pečovatelské službě.

Centrum klientům nabízí:

- tlumočnický znakového jazyka,
- transliterátory znakované češtiny,
- vizualizátory mluvené češtiny,
- tlumočnický pro hluchoslepé klienty.

Do databáze CZTN se mohou zaregistrovat tlumočníci z celé České republiky.

5.6.3 Etický kodex

Po roce 1989 se u nás začalo hodně mluvit o etickém kodexu tlumočnicka (viz Příloha č. 7) a o základních pravidlech při tlumočení (viz Příloha č. 8).

S etickým kodexem jsem se setkal poprvé v USA, v té době u nás nic takového nebylo. V tu chvíli mi došlo, že jako dítě jsem etický kodex porušoval.

Neslyšící pro mě nejsou jen klienti – cítím s nimi, cítím se být jedním z nich, patřím do jejich světa, snažím se o empatii, čímž samozřejmě porušuji etický kodex.

Při tlumočení rodičům nebo neslyšícím klientům mám potíže s etickým kodexem, když vidím, že to v důsledku neslyšícího poškodí, tak zasáhnu, zvláště když vím, že neslyšící nemá dostatek informací, aby se mohl

správně rozhodnout. Když jsem byl malý a věděl jsem, že rodiče něco lékaři zamlčují, tak jsem to prásknul, jelikož jsem měl strach o jejich zdraví.

Při tlumočení v dětství se mi často stávalo, že na mě mluvili oba účastníci najednou (lékař mluvil a maminka znakovala) a já nevěděl komu co mám tlumočit dříve. Nebyl jsem schopen situaci ukočírovat, což bylo pro mě stresující.

5.6.4 CODA

Nezisková organizace CODA (Children of Deaf adults), založená v roce 1983 v USA, sdružuje dospělé potomky neslyšících rodičů z mnoha zemí.

Gavelčíková¹⁵ uvádí: *“Ve světě jsou slyšící děti neslyšících rodičů označovány termínem CODA (Children of Deaf Adults). Pod stejnojmenným názvem pracuje i mezinárodní sdružení těchto dětí. Jedná se o aktivní organizaci, jež se spolupodílí na mnoha výzkumech v oblasti znakového jazyka, psychologie, sociologie apod. Nabízí poradenské služby, pořádá různé semináře, společenské akce, kurzy znakového jazyka, setkání rodičů s dětmi atd. Nefunguje samoúčelně, snaží se rozšířit prostřednictvím médií, především internetu, povědomí laické veřejnosti o kultuře Neslyšících, podává nejnovější informace z oblasti znakového jazyka a přibližuje slyšícím lidem život Neslyšících. Veškeré jejich úsilí směřuje k zachování, podpoře a rozvoji dvojího kulturního a jazykového dědictví slyšících dětí neslyšících rodičů.*

Dle mého názoru by bylo jistě velkým přínosem vybudovat podobnou organizaci nebo poradenskou službu pro neslyšící rodiče slyšících i neslyšících dětí. Oprávněnost tohoto požadavku mohu potvrdit tvrzením, které se opírá o statistické údaje a ty udávají, že neslyšícím rodičům se rodí především slyšící děti.

Poradna pro neslyšící rodiče by měla za úkol poskytovat rodičům veškeré informace z oblasti rodičovství, péče a výchovy dětí, seznámit je

¹⁵ GAVELČÍKOVÁ, S. Specifické výchovné problémy.
URL: < <http://www.ticho.cz/clanky.php?key=806> > [cit. 2008-02-16].

s různými úskalími a problémy, které se mohou vyskytnout (např. šikana, promiskuita, drogy), rodiče by měli mít také přehled o sociálních dávkách, o právních záležitostech apod. Zjistilo se, že většina neslyšících matek neměla dostatek informací o těhotenství a nebyla informována o porodních záležitostech. Jedna maminka mi sdělila: O těchto věcech mě stručně poučila tchýně 14 dní před porodem. Známý jsou případy, kdy rodiče např. z obavy, že by mohli neslyšící dceru vystrašit, záměrně budoucí matku neinformují.

Spolu s osvětovou činností by fungovala také ambulantní péče a linka důvěry. Přítomnost tlumočnicka je samozřejmostí. Roli poradenského pracovníka by mohli zastávat slyšící potomci neslyšících rodičů, ti mají nejvíce osobních zkušeností v této oblasti.“

Znám mnoho slyšících dětí z neslyšících rodin, kteří výborně ovládají ZJ. V dospělosti však tlumočit nechtějí ani nechtějí vstoupit do organizace CODA díky negativním zkušenostem z dětství. Mají k tomu negativní vztah. Přesto několik slyšících dětí neslyšících rodičů se v dospělosti profesně tlumočí. Neznamená to však to, že tyto jedinci by neměli negativní zkušenosti z dětství. Podle mého názoru je k tomu přivedla možná touha něco změnit. Další z možností je nedostatek tlumočnicků.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6.1 Cíle a účel průzkumu

Cílem praktické části je zjistit, jak často a v jakých případech vyžadují neslyšící rodiče od svých slyšících dětí tlumočení. Dalším cílem je zjistit, jak slyšící děti neslyšících rodičů tlumočení svým rodičům vnímají zpětně, v dospělém věku.

Účelem průzkumu je získat informace, na jejichž základě by mohl být vypracován soubor doporučení pro poradenskou činnost neslyšícím rodinám se slyšícími dětmi.

6.2 Stanovení předpokladů

Hlavní 3 předpoklady vycházejí z praktických zkušeností.

Předpoklad č. 1: Ze zkoumaného vzorku osob většina tlumočila svým rodičům v dětství.

Předpoklad č. 2: Pokud je v rodině více slyšících dětí, netlumočí obě děti rodičům stejně často.

Předpoklad č. 3: Většina neslyšících rodičů dává přednost tlumočení svými dětmi před tlumočením profesionálním tlumočnickem, který není rodinným příslušníkem.

6.3 Použité metody

Při průzkumu bylo použito explorativní metody získávání údajů – dotazníku (viz Příloha č.9). Bylo distribuováno celkem 50 dotazníků. Dotazníky byly rozeslány e-mailem, poštou, v některých případech osobně.

Dotazník byl anonymní. Obsahoval celkem 54 otázek, z nichž část byly otázky otevřené a část uzavřené. (viz Příloha č. 1). V úvodu dotazníku byly přesné pokyny, jakým způsobem mají být vyplněny. Sběr dat probíhal od listopadu 2007 do března 2008. Návratnost dotazníků byla přiměřená, 22 dotazníků, tedy téměř 50 %, což odpovídá obvyklé návratnosti. Lze předpokládat, že by byla vyšší, kdyby nešlo o okruh osob dobře známých v komunitě Neslyšících. Nepomůže zde, že není uvedeno jméno, věk a pohlaví. Komunita neslyšících je totiž tak malá, že pokud je v oblasti například 5

tlumočnicků, stačí pouze údaje o rodičích a hned se ukáže, o koho jde. Mnohde je k dispozici pouze jediný tlumočnick. Oslovené osoby se proto často omluvily, že dotazník nevyplní, jelikož jde o citlivá osobní data, takže mají obavy o ztrátu soukromí, o prozrazení důvěrných údajů a ztrátu anonymity v případě, že by se jejich dotazníky omylem dostaly do „nepovolaných“ rukou.

Na druhé straně je jistě výhodou, že všechny respondenty dobře znám osobně, protože pokud se rozhodli odpovídat na mé otázky, činili tak dosti otevřeně vzhledem ke skutečnosti, že jsem v podobné situaci jako oni. Díky tomu, že se navzájem známe, mohu také správně interpretovat nejasné odpovědi, neboť je mohu doplnit zkušenostmi z předchozího pozorování v reálu, případně každého zkontaktovat a zeptat se, co měli přesně na mysli.

6.4 Popis zkoumaného vzorku

Osloveno bylo 50 dospělých slyšících potomků neslyšících rodičů z celé České republiky. Jediným kritériem výběru bylo, že všichni respondenti pocházeli z neslyšících rodin, kde byli oba rodiče neslyšící, a v rodinné komunikaci byl používán znakový jazyk. Z celkového počtu 22 odpovědí se vyskytly i 2 sourozenecké dvojice, každý jedinec odpovídal samostatně, nezávisle na druhém.

Není ovšem možné podchytit všechny slyšící děti z neslyšících rodin a najít tak například dítě, které netlumočilo v dětském věku. Záleží na úhlu pohledu. Dříve, když například ještě nebyly titulky v televizi, děti tlumočily rodičům. Nebylo možné, aby rodiče sledovali televizi, aniž by se dítěte alespoň tu a tam nezeptali, o co se zrovna jedná, co se tam povídá. Je mnoho dalších neoficiálních situací, kdy tomu samo dítě nemusí říkat tlumočení, neboť si v tu chvíli představí oficiálního tlumočnicka. Dospělý respondent s těmito zkušenostmi obvykle odpoví, že rodičům netlumočil, protože sám to subjektivně za tlumočení ani nepovažuje. Například v této odpovědi:

„Od dětství (přesněji si nepamatuji), ale bylo to spíše nahodile, například, když rodiče někomu nerozuměli, nebo často třeba telefonáty, nebo občas něco důležitého v televizi. Nebylo to ale žádné oficiální tlumočení třeba na úřadě nebo u lékaře, to ne.“

Proto se dotazníky dostaly převážně mezi slyšící potomky neslyšících rodičů, kteří jsou nějakým způsobem spojeni s komunitou Neslyšících a na něž tedy máme kontakt.

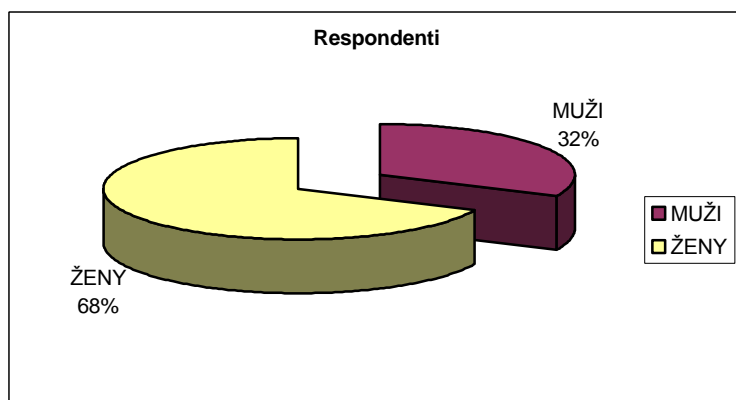
6.5 Získaná data a jejich interpretace

Z údajů o respondentech vyplývají tyto informace:

Pohlaví a věk respondentů

Z celkového počtu 22 respondentů se zúčastnilo 32 % mužů (7) a 68 % žen (15)

Graf 1 Skladba respondentů podle pohlaví

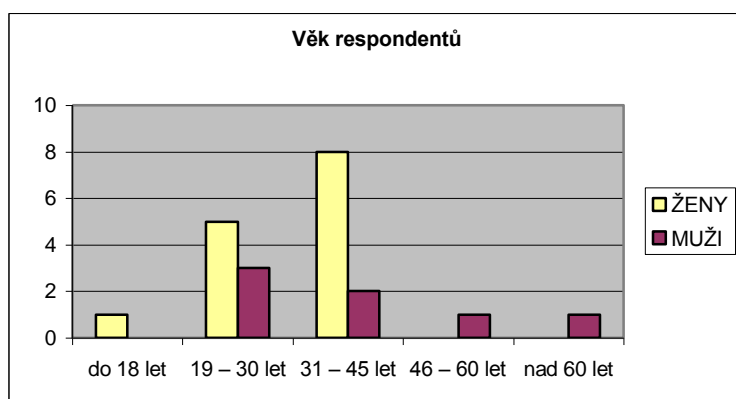

Tabulka 1 Věk respondentů

	ŽENY	MUŽI
do 18 let	1	0
19 – 30 let	6	3
31 – 45 let	8	2
46 – 60 let	0	1

Z tabulky vyplývá, že průměrný věk respondentů byl 33 let. Nejmladší byla dívka ve věku 17 let a nejstarším probandem byl muž ve věku 69 let. Z následující tabulky je zřejmé věkové rozložení respondentů.

Graf 2 Věkové rozložení respondentů

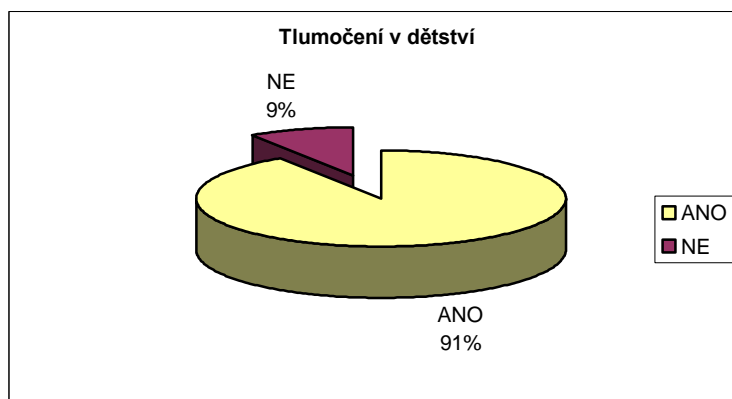

Kolik potomků neslyšících rodičů tlumočilo rodičům v dětství?

Tabulka 2 Tlumočení v dětství

Tlumočení	ANO	NE
Počet	20	2

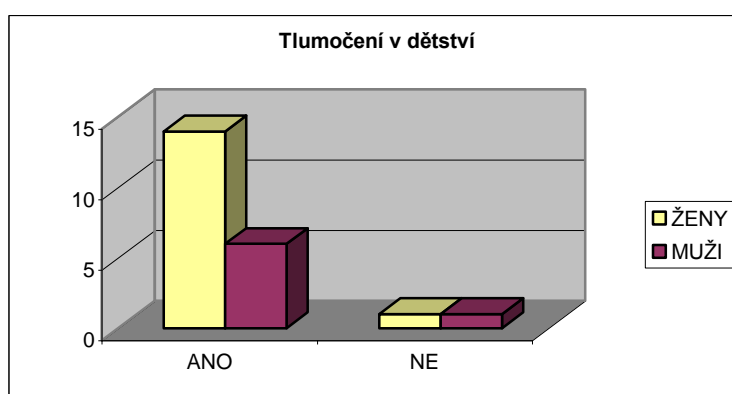
Graf 3 Tlumočení v dětství

Tabulka 3 Tlumočení v dětství podle pohlaví

	ANO	NE
ŽENY	14 (93%)	1 (7%)
MUŽI	6 (86%)	1 (14%)

Graf 4 Tlumočení v dětství podle pohlaví

Získané údaje potvrzují předpoklad, že většina z oslovených respondentů tlumočila svým neslyšícím rodičům již v dětském věku. Z 22 dotazovaných a pouze 2 netlumočili. V obou případech se však tlumočení vyhnuli jen proto, že to za ně již obstarává druhý sourozenec či jiný rodinný příslušník (slyšící babička, slyšící sestra některého z rodičů...).

Ve kterém věku začali respondenti svým neslyšícím rodičům tlumočit?

Při potvrzení předpokladu, že většina slyšících jedinců z neslyšících rodin začíná rodičům tlumočit již v dětství bylo zajímavé zjistit, v jakém věku děti začínaly tlumočit.

Z celkového počtu 20 respondentů, kteří tlumočili rodičům v dětství, pouze 17 uvedlo přibližný věk, kdy začali rodičům tlumočit.

„Tlumočila jsem vždy, když to situace vyžadovala. Nevím, zda do toho počítat i to, když jsem přeložila rodičům něco, na co se jich ptal člověk na ulici. Pokud ano, tak jsem tlumočila již od útlého věku, přičemž věk nedokážu odhadnout (3-4 roku). Cíleně (tzn. nějaké zařizování na úřadech) jsem tlumočila zhruba od 8 let.“

Vycházeli jsme proto z toho, co respondenti subjektivně pociťovali jako tlumočení.

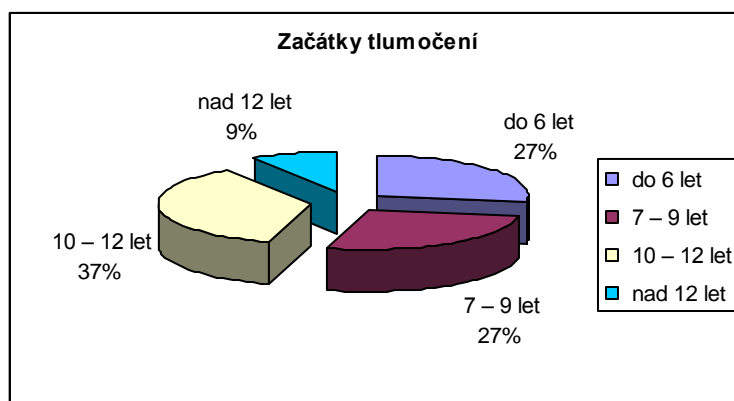
Tabulka 4 Věk v době zahájení tlumočení

	ŽENY	MUŽI
do 6 let	3	1
7 – 9 let	3	2
10 – 12 let	4	2
nad 12 let	1	1
nepamatuji	2	1

U těchto 17 dotazovaných byl průměrný věk, kdy je rodiče začali využívat k tlumočení, 8,6 let. U mužů to bylo 8,2 roku a u žen 8,7 roku.

Zbývající 3 z dotazovaných si nepamatují, v kolika letech začali tlumočit.

Graf 5 Věk v době zahájení tlumočení

Z uvedených dat jsou alarmující hlavně případy, kdy děti tlumočily rodičům již jako malé, ještě před 6 rokem života.

Respektovali rodiče přání dětí netlumočit?

Protože jde o vztah rodičů a dětí, který je nerovnovážný a kde dítě musí poslechnout rodiče, zajímalo nás, zda rodiče brali ohled na dítě, pokud dítě tlumočit nechtělo

Graf 6 Respektování vůle dětí netlumočit

Z vyjádření respondentů vyplývá, že v 59 % rodiče nerespektovali přání dětí, aby nemusely tlumočit. Pouze v 41 % případech byla vůle dětí respektována. Je to vyjádření těch z respondentů, kteří se setkali s tím, nebo se domnívali, že by rodiče jejich přání netlumočit nerespektovali.

O tom, že situace není zcela jednoznačná, svědčí tato vyjádření:

„Na tuto otázku se takto jednoznačně nedá odpovědět. Když jsem nechtěla jít tlumočit, rodiče to respektovali, ovšem někdy nastala situace, kdy „nebylo zbytí“, kdy i mě bylo jasné, že i když tlumočit nechci, není jiné východisko, musím rodičům pomoci“

„Neuvažujete, zda vás to zatěžuje. Vyrůstete v tom, že vaše pomoc je nutná. Samozřejmě, že jsem tlumočila, i když jsem nechtěla, ale to bylo ve věk, ,kdy jsem chtěla dělat momentálně něco jiného. Nesouvisí to s rodiči či jejich hluchotou. Rozhodně zdravé dítě, které má rodiče na vozíčku jim také automaticky dojde, že musí pomoc s vozíkem, nikdo se ho neptá, zda to zatěžuje či nikoliv. Přišlo mi to jako věc běžná i ta naše rodina, že je to tak v pořádku. Teprve větší zblížení se slyšící komunitou

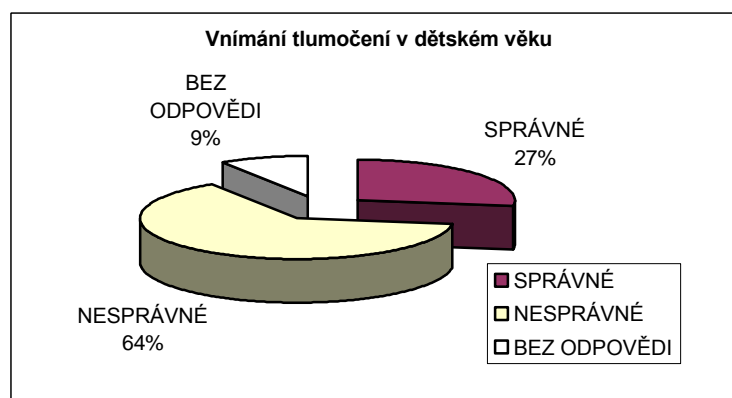
a otázky kladené okolím vám dávaly důvody přemýšlet, zda jsme jiní. Jako dítě si nepamatuji špatnou zkušenost s překladem spíše mi chybělo, že se mě nikdy nemohli rodiče zastat (ve školce či škole).“

Kolik z dotazovaného vzorku se domnívá, že tlumočení v dětství není správné?

Tabulka 5 Názor na tlumočení v dětském věku

	SPRÁVNÉ	NESPRÁVNÉ	NEODPOVĚĎELI
ŽENY	6	7	2
MUŽI	0	7	0
CELKEM	6	14	2

Graf 7 Názor na tlumočení v dětském věku

14 (64 %) respondentů se domnívá, že tlumočení v dětském věku není správné, 6 (27 %) respondentů je naopak přesvědčeno, že ano. Zajímavé je, že kladně odpověděly pouze ženy.

2 respondenti (9 %) na tuto otázku neodpověděli.

Děti tlumočení subjektivně nevnímají v dětském věku špatně. Nepřemýšlejí nad tím tak jako jako dospělí. Z odpovědí je patrné, že v dětském věku to děti braly realisticky, až v dospělosti si uvědomily řadu věcí, které tehdy nevnímaly. Někdy si tuto věc neujasní ani v dospělosti.

„Nevím, zda je to správné, pokud dítě tlumočí. Takto tu otázku pokládat nemůžete. Jsou situace, kdy není po ruce tlumočnick Tak to je, i kdyby jich bylo nadbytek.“

Dnešní dospělé slyšící děti neslyšících rodičů poukazují na rozdílnou situaci kdysi a nyní.:

„Dříve nebyla možná volba pro neslyšící, takže to byla nutnost a pro rodiče jediná „záchrana“. Nyní je situace v tlumočnických službách na jiné úrovni i celospolečensky podporována, §56 zákona 108/2006, NNO poskytující sociální služby, pečovatelská služba apod. Nyní jednoznačně NE.“

„Tenkrát, jako dítě nepřemýšlíte, zda je to zátěž. Bylo to pro nás a rodiče automatické. Tlumočnické služby nebyly a my je suplovaly.“

„Bylo to tak automatické a samozřejmé. Nevím, ani jsem se nedožadovala, že nechci.“

„V naší rodině netlumočili bohužel rodiče našich rodičů, bydleli jinde, takže velmi brzy jsme my děti tlumočily automaticky.“

I když bylo tlumočení dětí považováno za „nezbytné“, mnoho dospělých slyšících dětí neslyšících rodičů přiznává, že to pro ně byly často zátěžové situace.

„Otec se rozčiloval na lidi, místo tlumočení jsem ho uklidňoval a přebíral zodpovědnost za průběh a výsledek rozhovoru, protože se s ním nikdo nechtěl bavit.“

Rozhodně by nemělo tlumočení dětí probíhat v podmínkách, které jsou pro ně zátěžové nebo velmi nepříjemné. Například se vyskytují situace, kdy jde o domácí neshody, řešené přes policii. Pokud je dítě některým rodičem nuceno tlumočit na policii (třeba i silně zkreslené sdělení), což je mu nepříjemné – a doma ještě je druhým rodičem za to trestáno, je již o týrání.

„Veškerá zodpovědnost v relativně mladém věku, zastupování jednoho z rodičů v nepříjemných situacích jako tlumočnick, neustálé konflikty s dospělými lidmi...“

„Negativní – ponížení, nervové a citové vypětí, tréma, strach, pláč, zloba nad nezvládnutím tak těžké situace mezi dvěma dospělými, vnitřní nejistota s narušením sebevědomí.“

Nepříjemné však pro dítě jsou i situace, kdy musejí tlumočit některému z rodičů u lékaře. Dítě nejenže nemusí pochopit některé termíny správně, ale i pohled na průběh vyšetřování nebo ošetřování rodiče mu nebývá příjemný.

„Asi v 11 letech s matkou vyšetření u gynekologa – nepříjemné“

Ve výše uvedeném případě šlo o dívku. Zním však případ, kdy na gynekologii matce „tlumočil“ sedmiletý chlapec.

Objektivně lze souhlasit s názorem, že:

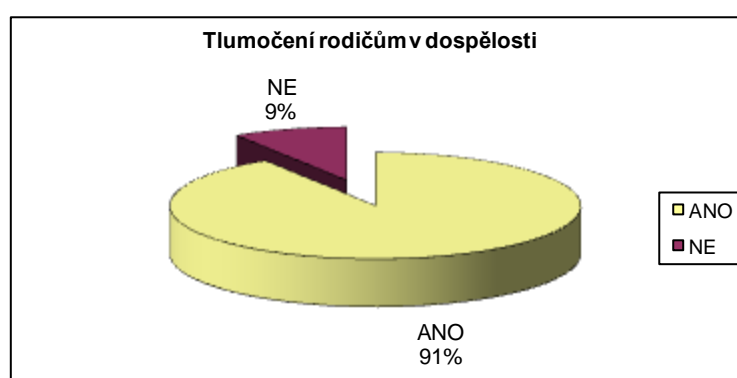
„Čím méně dítě řeší v dětství dospělé problémy, tím více je ochráněno a připraveno řešit ve svém dospělém životě samostatně a zdravě své záležitosti.“

Tlumočení neslyšícím rodičům v dospělosti

Tabulka 6 Tlumočení neslyšícím rodičům v dospělosti

	ANO	NE
ŽENY	13	2
MUŽI	7	0
CELKEM	20	2

Graf 8 Tlumočení neslyšícím rodičům v dospělosti

Převážná část, 91 % (20) respondentů uvedlo, že v dospělosti tlumočí rodičům, 9 % (2) rodičům netlumočí.

V námi zkoumaném vzorku respondentů se objevila převážná část dětí, které v dospělosti tlumočí, i když ve skutečnosti procento slyšících dětí, které v dospělosti tlumočí, je velmi malé. Je to dáno tím, že dotazníky byly distribuovány mezi jedince, kteří jsou ve spojení s komunitou Neslyšících, což jsou právě dospělí tlumočníci.

Současně byli osloveni "netlumočníci", avšak návrtanost dotazníků od těchto lidí byla velmi nízká. Může to být i tím, že právě pro ně problematika Neslyšících není tak zajímavá a blízká jako právě pro ty, kteří se v dospělosti rozhodli stát se tlumočnickými.

V případě této otázky proto nejsou výsledky odpovídající skutečnosti. Ti, kteří vyrůstali v neslyšící rodině a znají se se členy dalších neslyšících rodin, tuto skutečnost dobře znají.

„Pouze jednu kamarádku mám tlumočnicku, jinak zpravidla se tyto děti tlumočnicku nestávají. Chtějí mít (i Ti co znakují dobře) mít klid od neslyšících. Nemají potřebu jim pomáhat.“

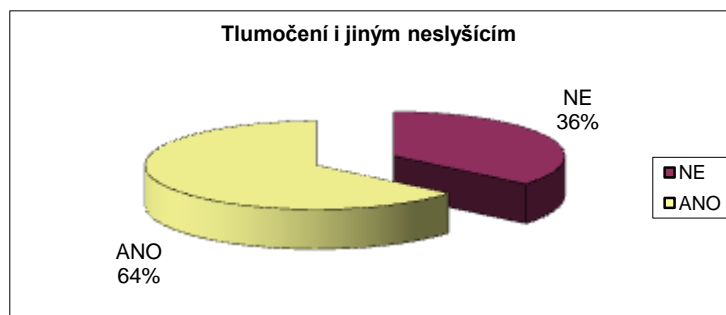
Paradoxní výsledek této otázky proto hodnotím v rámci „práce s chybou“ jako irelevantní.

Tlumočení dospělých slyšících dětí neslyš. rodičů i jiným neslyšícím osobám

Tabulka 7 Tlumočení i jiným neslyšícím osobám

	ANO	NE
ŽENY	8	7
MUŽI	6	1
CELKEM	14	8

Graf 9 Tlumočení i jiným neslyšícím osobám

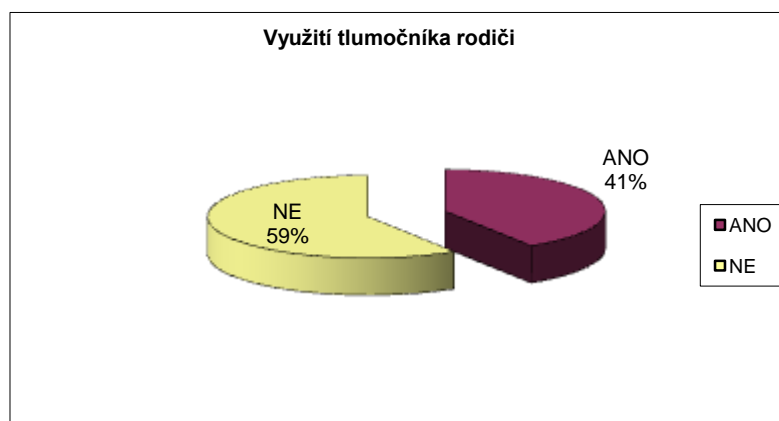

Z dospělých slyšících dětí neslyšících rodičů, kteří uvedli, že svým rodičům tlumočí i v dospělosti, v 64 % (14) uvedlo, že tlumočí také jiným neslyšícím osobám nebo pro organizaci, kdežto 36 % (8) pro jiné neslyšící osoby netlumočí.

Kolik procent rodičů, kteří mají slyšící děti, využívá služeb jiného tlumočnicka?

Zajímavé by bylo zjistit, do jaké míry využívají neslyšící rodiče k tlumočení jiné osoby než své slyšící (dospělé) děti. V tomto průzkumu jsme je neoslovili. Dospělé slyšící děti neslyšících rodičů 41 % (9) rodičů využívá službu tlumočnicka a 59 % (13) rodičů službu tlumočnicka nevyužívá. U 54,5 % (12) těch, co služeb jiných tlumočnicků nevyužívá, tlumočí právě jejich děti.

Graf 10 Využívání jiného tlumočníka rodiči

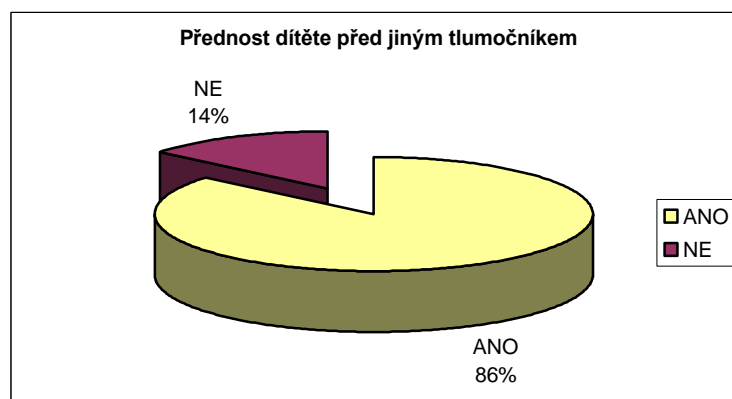

Kolik procent rodičů upřednostňuje při tlumočení své děti?

Tabulka 8 Rodiče dávající přednost tlumočení vlastním dítětem

	ANO	NE
ŽENY	12	3
MUŽI	7	0
CELKEM	19	3

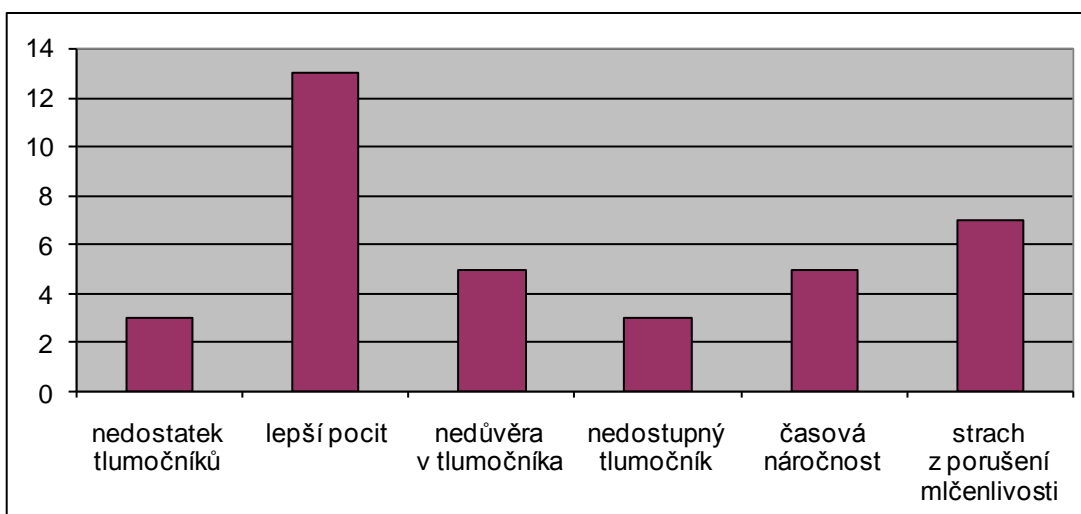
Graf 11 Rodiče dávající přednost tlumočení vlastním dítětem

Z celkového vzorku 19 (86 %) osob uvedlo, že rodiče dávají při tlumočení přednost svým dětem před tlumočníkem, 3 (14 %) osoby uvedly, že jejich rodiče nedávají přednost dětem před tlumočníkem.

Důvody, proč neslyšící rodiče dávají přednost tlumočení vlastním dítětem

Graf 12 Důvody, proč rodiče dávají přednost tlumočení vlastním dítětem

- nedostatek tlumočnicků **3x**
- lepší pocit, když jde tlumočit někdo z rodiny **13x**
- nedůvěra v tlumočnicka **5x**
- nedostupný tlumočnick (je daleko) **3x**
- časová náročnost (dlouho trvá než se tlumočnická služba vyřídí) **5x**
- strach z porušení mlčenlivosti **7x**
- jiné:
 - tlumočí více sourozenec, **2x**
 - jednodušší řešení,
 - zvyk na jednoho tlumočnicka,
 - znalost problematiky a situace v rodině.

„Znalost dané, konkrétní problematiky, situace v rodině (rodiče nemusí nic obšírně vysvětlovat, znalost specifik v jejich způsobu vyjadřování.“

„V případě problému (např. lékař, úřad...) nemusí rodič opakovat-vysvětlovat situaci, stav apod.rodině, mohou komunikovat-informovat přesně s ostatními členy rodiny, navrhnout řešení problému apod., rodič si přeje pomoc při obhajování práv pomoc z mé strany.“

Dle etického kodexu si profesionální tlumočnick toto „obhajování práv“ klienta dovolit nemůže. Přitom je to ze strany neslyšících klientů velice často požadováno.

Při interpretaci výsledků je nutno brát ohled i na chápání významu jednotlivých aspektů. Nedůvěra v tlumočnicka totiž nemusí nutně být z hlediska kvality tlumočení, nýbrž může souviset s dalším aspektem, a tím je „strach z porušení mlčenlivosti“.

Při hodnocení odpovědi na příčinu, proč rodiče dávali přednost tlumočení dítětem jediným tlumočnickem, musíme brát v úvahu i dobu, kdy to bylo.

Dnes je situace možná o něco příznivější než v době, kdy dnešní dospělí tlumočníci byli dětmi. Zlepšení je možné díky tomu, že již existuje více tlumočnicků i jejich distribuce, alespoň ve větších městech. Zároveň však z výsledků dotazníků vyplývá, že nedostatek tlumočnicků nebo nedostupný tlumočnick tvoří jen malou část odpovědí. Jde stále o odpovědi dospělých dětí neslyšících rodičů - bylo by dobré v příštím průzkumu udělat dotazník i pro rodiče a tyto údaje vzájemně porovnat.

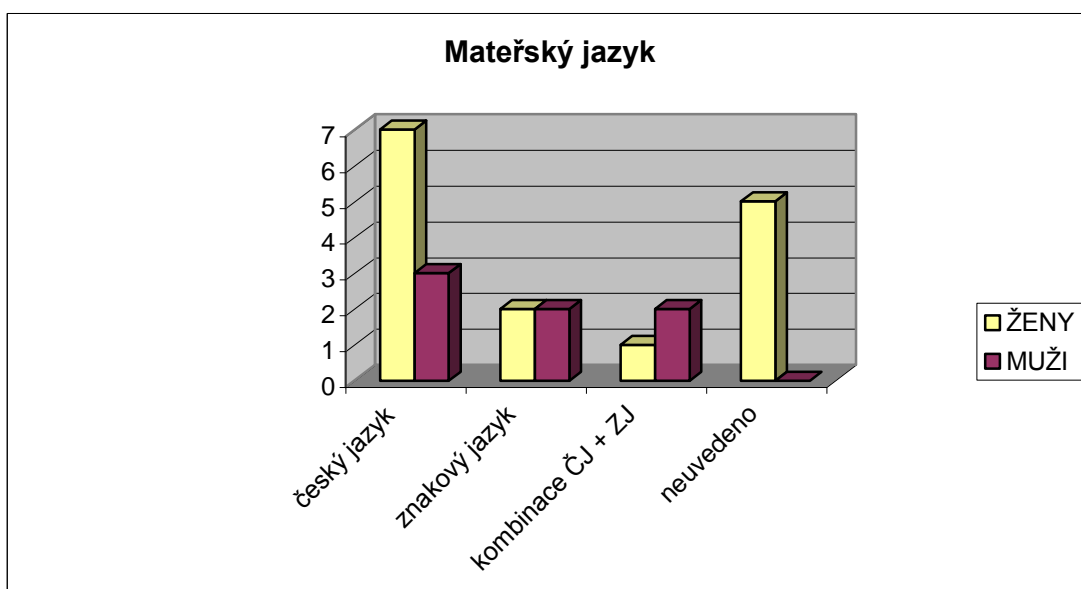
Jaký jazyk považují slyšící děti neslyšících rodičů za svůj mateřský?

Cílem této otázky bylo zjistit, jaký jazyk považují slyšící děti neslyšících rodičů za svůj mateřský.

Tabulka 9 Mateřský jazyk slyšících dětí neslyšících rodičů

	ČJ	ZJ	ČJ + ZJ	NEUVEDENO
ŽENY	7	2	1	5
MUŽI	3	2	2	0

Graf 13 Mateřský jazyk slyšících dětí neslyšících rodičů

Český jazyk uvedlo 10 (45 %) respondentů, znakový jazyk považují za svůj mateřský jazyk 4 (18 %) respondenti a 3 (14 %) uvedli „kombinaci“ českého jazyka a znakového jazyka, čímž jsou míněny oba jazyky vedle sebe.

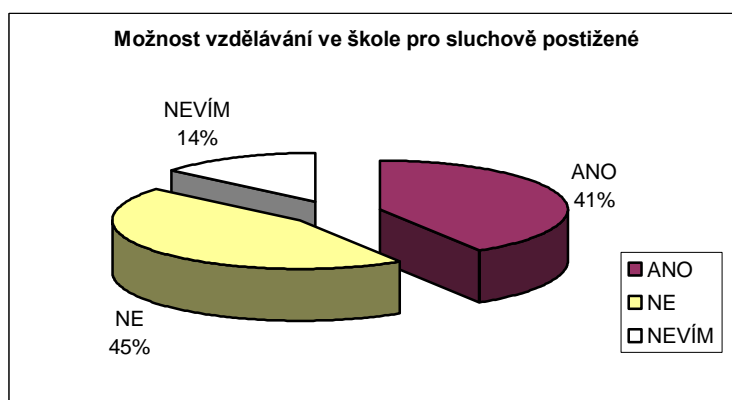
5 (23 %) respondentů na tuto otázku neodpovědělo. Kombinací je zde míněn bilingvismus, kdy dítě vyrůstá ve dvojjazyčném prostředí, doma s rodiči používá znakový jazyk, ale jinak je obklopeno lidmi užívajícími český jazyk.

Kolik procent dotazovaných by uvítalo vzdělávání ve škole pro SP?

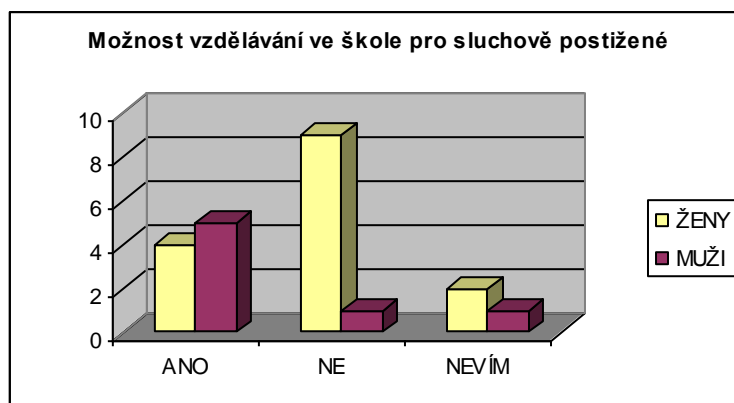
Tabulka 10 Možnost vzdělávání ve škole pro sluchově postižené

	ANO	NE	NEVÍM
ŽENY	4	9	2
MUŽI	5	1	1
CELKEM	9	10	3

Graf 14 Možnost vzdělávání ve škole pro sluchově postižené

Graf 15 Možnost vzdělávání ve škole pro sluchově postižené

Průzkum ukázal, že 41 % (9) by uvítalo možnost vzdělávání ve škole pro sluchově postižené, naopak 45 % (10) respondentů se domnívá, že je to zbytečné a 14 % (3) neví.

„Zajímavá myšlenka, také mě napadla. Kdybych mohl vrátit čas, asi bych měl osobně zájem. Pro zlepšení vztahů v rámci té rodiny by to asi prospělo. Na druhou stranu, speciální školství bohužel u nás stále zaostává za běžným školstvím. Myslím, že by to nakonec odnesl ten slyšící.“

ZÁVĚR

Z uskutečněného výzkumu vyplynulo, že drtivá většina respondentů (91%) v dětství tlumočila svým rodičům, ať již tuto svou činnost označují (označovali) termínem „tlumočení“, nebo jiným. Za závažné považují zjištění, že značná část těchto „dětských tlumočnicků“ pomáhala svým rodičům již ve svém mladším školním věku, někteří dokonce začínali již ve věku předškolním. **Předpoklad číslo 1 se potvrdil.**

Všichni respondenti, kteří uvedli, že mají slyšící sourozence, také uvedli, že i tito sourozenci rodičům v dětství někdy tlumočili. Ze získaných odpovědí se dále ukázalo, že v rodině zpravidla tlumočí nejvíce a nejčastěji jen jedno z dětí; ostatní sourozenci tlumočí minimálně, a to pouze v případě, že sourozenec, který převážně tlumočí, z nějakého důvodu nemůže. Dále je patrné, že prvorozené děti tlumočí rodičům vždy. Prvorozené slyšící děti se od určitého věku a v některých ohledech starají nejen o své neslyšící rodiče, ale zároveň i o své mladší sourozence. Pak se může stát, že roli „hlavního tlumočnicka“ převezme některé z dalších dorůstajících dětí. Nepodařilo se zjistit, zda tlumočí více děvčata, chlapci nebo prvorozené děti.

V dospělosti tyto slyšící děti neslyšících rodičů jakoby kopírují své chování z dětství. U tlumočení zůstává zpravidla pouze jeden ze sourozenců, a to většinou ten, který jako dítě tlumočil nejvíce a nejčastěji. (To odpovídá i mému pozorování a osobním zkušenostem.) **Předpoklad č. 2 byl shledán pravdivým.**

Předpoklad č. 3 měl ověřit, zda většina neslyšících rodičů dává přednost tlumočení svými dětmi před tlumočení profesionálním tlumočnickem, který není rodinným příslušníkem. Celých 86 % respondentů se domnívá, že jejich neslyšící rodiče dávají přednost tlumočení svými dětmi před profesionálním tlumočením. Uváděné důvody jsou spíše subjektivní (13x lepší pocit, 7x strach z porušení mlčenlivosti, 5x nedůvěra v tlumočnicka). Časová náročnost (5x), nedostupnost a nedostatek tlumočnicků (shodně uváděné 3x) patří k důvodům, které se dají spíše ověřit. **Předpoklad č. 3 se také potvrdil.**

NÁVRH OPATŘENÍ

Východiskem pro navrhovaná opatření je fakt, o němž jsem nezvratně přesvědčen: Pro psychický vývoj dítěte není dobré, je-li zatěžováno tlumočením v dětském věku. Jednak je nuceno zabývat se věcmi ze života dospělých, kterým ještě nemůže zcela porozumět, hlavně však musí přebírat velice brzy zodpovědnost za výsledky rozhovorů, jednání, de facto za rodiče, čímž přichází o dětskou bezstarostnost, o důvěru ve svět dospělých, je neúměrně přetěžováno neodpovídajícími úkoly, předčasně a násilně odchýleno od dětských her ke světu dospělých.

Toto mé přesvědčení samozřejmě ani v náznaku nekoliduje s doporučením, aby se slyšící děti neslyšících rodičů učily užívat znakový jazyk. Je nutné jednoznačně rozlišovat formu a obsah.

Rady pro rodiče:

- Nezakazovat a nebát se používat s dětmi znakový jazyk. Společný jazyk, sdílení je základem dobrého vztahu v rodině. Velká část dětí, se kterými rodiče odmala nekomunikovali ve znakovém jazyce, se rodičům dříve či později odcizí, neboť nemají společnou komunikační cestu.
- Nenechat slyšící příbuzné, zvláště prarodiče, zasahovat do výchovy dětí nebo řízení rodiny. (Zde se mnohdy ze strany slyšících příbuzných setkáváme s předsudky a nedůvěrou ve schopnosti neslyšících rodičů.) Je nutné vysvětlit si role a dodržovat jejich rozdělení.
- Nebrat děti k tlumočení a neučit je, že musí tlumočit. Dítě vzhledem ke svému věku nemůže rozumět všemu (u lékaře nebo na úřadech apod.). Také není být psychicky natolik vyztřelé, aby uneslo emociální zátěž, spojenou s náročnými nebo konfliktními životními situacemi. Navíc, když se situace nevyvede tak, jak neslyšící rodiče očekávají, mívají sklon „hledat viníka“ a mohou v dítěti vyvolat pocit viny, že něco zavinilo ono. Proto je lepší dát přednost profesionálnímu tlumočnickovi. V dnešní době

není problém přes Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící získat bezplatně tlumočnicka. Není tedy důvod zneužívat děti k tlumočení.

- Pokud se v chování dítěte v rodině (nebo i jinde) objevují známky přílišné agrese nebo naopak pasivity, je nutné vyhledat odbornou psychologickou pomoc. Neadekvátní chování dítěte může být způsobeno nepřiměřenou zátěží (stres, strach, vypětí atd.).
- Je nutné zajistit dítěti dostatek mluvního prostředí. Sluchové vjemy jsou pro dítě velice důležité. Jednou z možností je mateřská škola, sousedská výpomoc, širší rodina, dále zájmové aktivity, kroužky nebo sportovní činnost . *(Z osobní zkušenosti vím, že neslyšící rodiče dávají děti do kroužků jen neradi. Důvodem je jednak neschopnost rodičů domluvit se s vedoucími o potřebách, dále pak snaha mít dítě stále „po ruce“, aby mohlo rodičům zprostředkovávat komunikaci s okolím.)* Je třeba umožnit dítěti pravidelná setkání se slyšícími i neslyšícími dětmi, např. na různých kulturních, sportovních a společenských akcích (tábory, výlety, sportovní hry, Mikuláš, Den dětí atd.)
- Rodiče by se měli pravidelně a aktivně zajímat, jak prospívá jejich dítě ve škole. Bylo by dobré navštěvovat pravidelně školu s tlumočnickem a informovat se.
- Pokud jsou v rodině děti slyšící i sluchově postižené, měli by rodiče zvážit, zda by nebylo dobré nechat vzdělávat i slyšící dítě ve školním zařízení pro sluchově postižené.
- Rodiče by měli v maximální možné míře využívat technických pomůcek ke komunikaci se slyšícím okolím, získat tak větší samostatnost a snížit závislost za dětech.

Co by mohla nabízet organizace CODA

- Poradenské služby neslyšícím rodičům (např. v sociální oblasti), ale také školám a jiným institucím.
- Právní ochrana především slyšícím dětem neslyšících rodičů, v podstatě celým rodinám. *(Děti bývají často svědky toho, že je rodičům ubližováno ze strany slyšících příbuzných, např. při dědických řízeních se často slyšících sourozenci snaží získat vše pro sebe a neslyšícího sourozence tzv. „obrat“. V takových situacích dítě není schopno své rodiče bránit a tyto negativní zkušenosti jej psychicky velice poškozují.)*
- Hájit a prosazovat zájmy slyšících potomků neslyšících rodičů.
- Spolupracovat s výchovnými poradci na školách, kam docházejí děti z neslyšících rodin, a pomoci řešit např. problémy při vzdělávání těchto dětí pramenící právě z postižení jejich rodičů (nedostatek informací, jazyková bariéra atd.).
- Úzce spolupracovat s organizacemi Neslyšících, pořádat společné akce, např. kurzy českého jazyka pro neslyšící rodiče.
- Osvětu mezi slyšícími příbuznými, převážně pak prarodiči.
- Poskytovat neslyšícím rodičům informace o světě (kultuře) slyšících.
- Výuka znakového jazyka slyšících dětí.
- Výuka ZJ slyšících sourozenců neslyšících dětí. *(V některých rodinách jsou slyšící děti, které mají neslyšící sourozence. Rodiče se zpravidla více věnují sluchově postiženému dítěti než jeho slyšícímu sourozenci. Slyšící sourozenci jsou od mala vedeni k tomu, aby se o neslyšícího sourozence starali a přejímali za něj zodpovědnost, takže jsou paradoxně právě tyto slyšící děti přetěžovány úkoly, na něž nemohou stačit. Záleží na věkovém pořadí u dětí, avšak aspekt postižení je větší než věkový.)*
- Pořádat společné akce pro slyšící a neslyšící děti, např. letní tábory, kulturní a sportovní akce. Vzorový model (CODA) je pro dítě velmi důležitý.

- Pomoc dítěti při seznamování se světem slyšících a neslyšících.
- Pomoc neslyšícím rodičům při získávání různých technických prostředků ke komunikaci (fax, internet, mobil atd.) a naučit je používat. Tím lze snížit závislost neslyšících rodičů na slyšících dětech.
- Informovat širokou veřejnost o jazykových a kulturních odlišnostech (specifikách) komunity Neslyšících.
- Zajišťovat pro neslyšící rodiče přednášky ve znakovém jazyce, týkající se výchovy dětí (jak rozvíjet schopnosti dětí atd.) a nejrůznějších dalších témat, ať již specifických pro komunitu neslyšících, nebo všeobecných a rozvíjejících znalosti o světě slyšících.
- Vytvořit projekt, který by se věnoval rozvoji slyšících dětí z neslyšících rodin. Pořádat komunikační kurzy pro děti, kde by se učily modelové situace, jak komunikovat ve společnosti neslyšících (např. formou dramatických kroužků). Návuk asertivního chování (obranu před nepřiměřenými úkoly a ochrany psychického zdraví. Rodinná terapie za účasti rodičů – dobrá primární prevence.
- Podporovat profesionální činnost tlumočnicků pro neslyšící a zamezovat zneužívání slyšících dětí k tlumočení mezi jejich neslyšícími příbuznými a slyšící veřejností.
- Poradenství při výběru vhodných knih, hudby nebo filmu apod. Rodiče nevědí, co je pro jejich dítě v daném věku vhodné nebo naopak, nemohou to posoudit (kulturní odlišnosti). Potom se může snadno stát, že dítě chce po rodičích knihu, hru, časopis, PC program, které pro něho nejsou vůbec vhodné.

SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

FREEMAN, R.D., CARBIN, C.F., BOESE, R.J., *Tvé dítě neslyší?* Praha: FRPSP, 1992.

HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. I.díl. 2. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1999. ISBN 80-7216-096-6.

MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha : SNP, 1992. ISBN 80-04-25236-2.

GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. ISBN 80-85605-28-7.

JABŮREK, J. *Bilingvální vzdělávání neslyšících*. Praha: Septima, 1998. ISBN 80-7216-052-4.

STRNADOVÁ, V. *Úvod do surdopedie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-564-8.

STRNADOVÁ, V. *Hluchota a jazyková komunikace (Současné problémy české komunity neslyšících: I. díl)*. 1. vyd. Praha: FFUK, 1998. ISBN 80-85899-45-0.

VRÁNEK, R. Tlumočnické služby pro neslyšící klienty poskytované formou pečovatelské služby (zkušenosti z praxe). *ToP (TLUMOČENÍ – PŘEKLAD)*. 2002, roč. XIII, č. 61, s. 15. ISSN 1210-4159.

SOVÁK, M. *Logopedie*. 2. vyd. Praha: SPN, 1965.

STRNADOVÁ, V. *Jaké problémy má neslyšící člověk při čtení*. Referát. In: Co a jak číst se sluchově postiženým dítětem. Sborník. Str. 22–25. Příloha časopisu Zpravodaj. Praha: FKRSP, 1999.

STRNADOVÁ, V., *Hádej, co říkám aneb odezírání je nejisté umění*, Praha: ASNEP, 2001. ISBN 80-903035-0-1.

(K volnému zpracování byly použity i některé nepublikované přednášky V. Strnadové - s jejím výslovným svolením.)

Elektronické zdroje:

Asnep, Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel.

URL: <[http:// www.asnep.cz](http://www.asnep.cz) > [cit. 2008-03-19].

Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící (CZTN) při ASNEP.

URL: <[http:// http://www.asnep.cz/tlumoceni/index.htm](http://http://www.asnep.cz/tlumoceni/index.htm)> [cit. 2008-03-14].

Federace rodičů a přátel sluchově postižených, o.s.

URL: <[http:// http://www.frpsp.cz/](http://http://www.frpsp.cz/)> [cit. 2008-01-10].

Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.

URL: <[http:// www.cktzj.com](http://www.cktzj.com)> [cit. 2008-02-04].

Etický kodex.

URL: <[http:// http://www.cktzj.com/index.php?page=kodex](http://http://www.cktzj.com/index.php?page=kodex)> [cit. 2008-02-04].

Zákon o znakové řeči a o změně dalších zákonů.

URL: < <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb98155&cd=76&typ=r>
> [cit. 2008-03-21].

GAVELČÍKOVÁ, S. Specifické výchovné problémy.

URL: < [http:// http://www.ticho.cz/clanky.php?key=806](http://http://www.ticho.cz/clanky.php?key=806)> [cit. 2008-02-16].

STRNADOVÁ, V. Neverbální projevy neslyšících lidí.

URL: < <http://ruce.cz/clanky/47>> [cit. 2008-02-16].

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka 1 Věk respondentů

Tabulka 2 Tlumočení v dětství

Tabulka 3 Tlumočení v dětství podle pohlaví

Tabulka 4 Věk v době zahájení tlumočení

Tabulka 5 Náзор na tlumočení v dětském věku

Tabulka 6 Tlumočení neslyšícím rodičům v dospělosti

Tabulka 7 Tlumočení i jiným neslyšícím osobám

Tabulka 8 Rodiče dávající přednost tlumočení vlastním dítětem

Tabulka 9 Mateřský jazyk slyšících dětí neslyšících rodičů

Tabulka 10 Možnost vzdělávání ve škole pro sluchově postižené

Graf 1 Skladba respondentů podle pohlaví

Graf 2 Věkové rozložení respondentů

Graf 3 Tlumočení v dětství

Graf 4 Tlumočení v dětství podle pohlaví

Graf 5 Věk v době zahájení tlumočení

Graf 6 Respektování vůle dětí netlumočit

Graf 7 Náзор na tlumočení v dětském věku

Graf 8 Tlumočení neslyšícím rodičům v dospělosti

Graf 9 Tlumočení i jiným neslyšícím osobám

Graf 10 Využívání jiného tlumočnicka rodiči

Graf 11 Rodiče dávající přednost tlumočení vlastním dítětem

Graf 12 Důvody, proč rodiče dávají přednost tlumočení vlastním dítětem

Graf 13 Mateřský jazyk slyšících dětí neslyšících rodičů

Graf 14 Možnost vzdělávání ve škole pro sluchově postižené

Graf 15 Možnost vzdělávání ve škole pro sluchově postižené

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Audiogramy (2strany)

Příloha č. 2: Zákon 155/1998 Sb. o znakové řeči (6 stran)

Příloha č. 3: Průkaz soudního tlumočníka (1 strana)

Příloha č. 4: Tlumočnické služby pro neslyšící klienty poskytované formou pečovatelské služby (5 stran)

Příloha č. 5: Pravidla poskytování a proplácení tlumočnické služby pro tlumočnický centra (9 stran)

Příloha č. 6: Pravidla poskytování a proplácení tlumočnické služby pro klienty centra (3 strany)

Příloha č. 7: Etický kodex (2 strany)

Příloha č. 8: Desatero pro komunikaci s neslyšícím člověkem za přítomnosti tlumočníka (1 strana)

Příloha č. 9: Dotazník k bakalářské práci „Slyšící dítě neslyšících rodičů“ (8 stran)

|

